

MIECZ (1636) *sb m*

e jasne.

sg N miecz (265). ◇ *G* miecza (252). ◇ *D* mieczowi (11). ◇ *A* miecz (449). ◇ *I* mieczem (441); -em (42), -ém (1), -(e)m (398); -em : -ém *GórnTroas* (2:1). ◇ *L* mieczu(27), ◇ *V* mieczu (4). ◇ *pl N* miecze (27). ◇ *G* mieczów(28); -ów (7), -(o)w (21). ◇ *D* mieczóm (4); -óm (1), -om (1) *Mącz* (1:1), -(o)m (2). ◇ *A* miecze (62). ◇ *I* mieczmi (51), mieczami (4); -ami *StryjKron*; -mi : -ami *Mącz* (3:1), *BudBib* (1:1), *LatHar* (4:1). ◇ *L* mieczach (1). ◇ *du* [*N* (*cum nm*) miecza *Leop Luc* 22/38.] ◇ *G* (*cum nm*) mieczu (1) *BielKron* 54v. ◇ *A* (*cum nm*) miecza (9) *OpecŻyw* 98, *LudWieś* A3 [2 r.], *LibMal* 1545/94v, 1554/184, *GroicPorz* a2v, *BielKron* 384, *CzechEp* 371, *KochProp* 9.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI–XIX w.

1. *Broń sieczna o szerokim ostrzu i długiej głowni osadzonej w rękojeści; często metonimicznie: cios miecza; gladius Murm, Mymer¹, Mącz, Calag, Calep, Cn; ensis Murm, Mącz, Calep, Cn; rhomphaea, spatha Mącz, Calep, Cn; machaera, mucro Mącz, Cn; acinaces, ferrum, parazonium Mącz; xiphion Calep; framea Cn* (1628) : *MetrKor* 26/62v; *yakom ya nie zasthąpil drogi dobrovolney sliachethnemv valenthemv skaviączyną anym go bil hy dzieviącziw mv ran niezadal anym myecza lupv oth nyego wzial thako my bog pomosch ZapWar 1540 nr 2496, 1518 nr 2205, 2208, 1520 nr 2259, 1537 nr 2575, 1538 nr 2576, 1539 nr 2595, 1549 nr 2677; OpecŻyw 98 [2 r.]; Gladius. eyn íchwert. Myecz. Ensis idem. Murm 149; Mymer¹ 15; FalZioł I 61a; LibMal 1543/75, 1544/79 [2 r.], 1545/94v, 95v, 103 [2 r.] (14); Poflimyż gi do korda Iż wyflūży dwa konia [...] Dwa miecza dwie oftrodge LudWieś A3; RejKup e5, t7 [2 r.]; HistAl L8 [2 r.]; MurzHist S4v [2 r.]; KrowObr 27v; Miecz nád ftołkem ná nići wwięzác kazano/ A ze cztermi około ftołká áby ftano. RejWiz 70v, 150v, 155v [2 r.], 168; y ięli vciekác ieden od drugiego/ thák iż więcey od fwych byli porażeni/ y od mieczow fwoich byli zemdleni. Leop 2.Mach 12/22, Gen 22/6, 3.Reg 3/24 [2 r.], 4.Reg 3/26, Judith 6/6, Ez 32/27; UstPraw I3v[2 r.]; RejZwierc 16v, 29; BibRadz Gen 22/6, Num 22/29, 1.Reg 18/4, 22/10, 13 (12); on sam [baranek Boży] wrotá do Ráiu otworzy/ y każe ftać mieczowi/ ktory groził Adámowi BielKron 19; A gdy ná to nie niedbáli/ Pryamus dodał do więzienia onym pořlom potáiemnie dwu mieczu BielKron 54v; bo fie záfię Kfiążę Sáłkie Kurfierfem piřal/ y pieczętował fie dwiemá mieczmi BielKron 237; Sławny Krolu/ Vlryk Miřtrz Prufki pořalł cí dwa mieczá BielKron 384; [Nigryte] nořzú teř y deki/ miecze mále/ tym obyczáiem iáko Maurowie BielKron 450v, 12v, 42v [2 r.], 47v, 65v [2 r.], 66 (44); Armare ferrum veneno, Miecz/ álbo/ drzewce yádem nápuřć Mącz 16b; Gladius gladiatorius, Szermerski miecz. Mącz 146b; Ferro depugnare inter se, Mieczmi fie doyeřdzáya. Mącz 330b, 71b, 81a, 93d, 104a, 118c (18); OrzQuin X2v; gdyř otho fłyřyř: Iż zá tym koniem białym wnet wybieřal koń cířawy álbo płowy/ á ná nim siedzący z mieczem z wielkim RejAp 57, 13v, 56v; HistRzym 19v, 34v, 78v [3 r.], 79, 94 [2 r.], 94v [3 r.]; RejPos 266v; křóřzy w woynách fwych nie przezwyćiężeni będąc/ inřze narody walczyć vczyli: teraz w niewoli będący nie tylo wálki/ ále mieczá nie znáią BiałKat 128v; BielSat C4; RejZwierc 13, 71v, 76v, 95v [2 r.], 204v, 228v; BielSpr 4 [2 r.], 5, 5v; Bodaj tam był źle zginął mieczem uskromiony KochMon 34, 28, 32 [2 r.]; Y rzekł Iehowá ániołowi że náwrocił miecz fwoy do pořzeř iego. BudBib 1.Par 21/27, 1.Reg 22/13, 1.Par 21/30, Cant 3/8 [2 r.], I 422a marg, Ez 30/21, 38/4, Judith 13/9; BudNT Matth 26/52, Apoc 6/4; StryjWjaz*

C2v [2 r.], C3, C3v, D4v; *PapPan* O3, Hh2v; Miecze/ y infze wšelakie naczyńia do obrázenia wczynione/ niemáá [!] być nofzone w Rzeczyppolitey fpokoyney. *ModrzBaz* 63v, 96, 111, 142v; daycie mi ná gárdle Všieć ALEXándrowym/ y miecz krwią nápoić *KochOdpr* C3v; A ci/ co niego vpádu fzukáia/ Sámi niedawno pomftę odnieść máia: Wyleia duŕze ná okrutné miece/ A martwé członki źwierź głodny rozwlecze. *KochPs* 90, 168; poftánowali/ iáko wilcy iádowici pfa owiec Boźych [...] vkáfac/ y krew iego mieczem rozlac. *SkarŻyw* 373, 162, 193, 413, 452, 559, 595; A poczęła fie z nowu Genelogia y Narod Wielkich Xiędzow Litewskich y Zmodźkich z Herbu Columnow/ y od Pogoniei Męźá ná koniu z mieczem zbroynego *StryjKron* 365, 305, 310, 667 [2 r.]; Widzę orlá białego/ konia téyże sierci/ Ten mieczem/ ów piorónem groźny *KochJez* A4; *KochFr* 90, 106; *BielSen* 9; *BielSjem* 22; *BielRozm* 22; *KochProp* 6, 9; Miecze im z rąk pádały/ członki ták mdlé były/ Ze im przy dokończeniu bitwy nie fłużyły. *ZawJeft* 14; *Calep* 364a, 456b, 924a, 995b, 1150a; *Phil* K; Czego czekałz Pirrušie? otwórz pierśi mieczem/ Nie wciékł ci Priámus/ y my nie wcieczem. *GórnTroas* 66; *WyprPl* B [2 r.], Bv [2 r.], C2; *LatHar* 326, 718; *RybGęśli* C2; *WujNT Luc* 22/36, 38, Apoc 6/4; *SarnStat* 2, 501, 623, 704 [3 r.], 1310; *KmitaSpit* Cv; *CzahTr* L3; Gdzie [...] Mars krwáwy miece: fńniące zbroie frogie Ná się przybiera/ siekąc vzbroyony/ Ná wŕytkie ftrony. Gdzie miece cięte/ gdzie fzychowé rázy *GosłCast* 40, *PaxLiz ktv*; *SkarKazSej* 682a; *KlonFlis* H; *PudłDydo* B5 [3 r.], B5v; [Pánie oto tu fá dwa mieczá. *Leop Luc* 22/38 (Linde).]

W połączeniach szeregowych (59): *ZapWar* 1503 nr 1926, 1927, 1532 nr 2414; *GliczKsiąż* G3v; Nie wfpominam teŕz/ iako owce źegnácie [...]. Táke nowe zboźá y fiemioná/ nowe Chleby/ nowe Domy/ nowe fthudnie/ nowe fáznie/ nowe role/ nowe mietze *KrowObr* 100, 27, 119; *RejWiz* 166; a owi co w Ieruzálem zoftáli że mieli być wytrázeni/ mieczem/ głodem/ morem *Leop Ier* 29 arg, *Ier* 38/2, *Bar* 2/25, *Apoc* 6/8; *BibRadz Ier* 21/9, 2.*Mach* 5/3, *BielKron* 56v, 280v, 329, 336, 377, 465; *KwiatKsiąż* Ov; *Mącz* 124d, 202c, 269c; *RejAp* 58; Páthrzayże czo fá zá przypadki á czo fá zá vbiorý á inftrumenthá iego [człowieka rozgniewanego]/ Miecz/ kiy/ fiekierá/ árkábuz/ fáháydak/ plugáwy tárás/ pal/ fzubienicá/ fánucuch/ pęto/ y inych rozmáitych przypraw dofyć *RejZwierc* 79, 134v; *BielSpr* 2v, 4, 24, 26; *KochMon* 19; *BudBib Bar* 2/22; A Káztellan Krácowŕki niołł złotá Koronę/ Woiewodá teź Sceptrum pięknie vrobione/ Wileńŕki Woiewodá fábłko iák fwiát s krzyżem/ A Zborowŕki Miecz goły/ pochwy z złotym bryżem. *StryjWjaz* Cv, C4v; *CzechRozm* 179v, 255; Widamy tego dofyć/ gdy ludzie tákowá wádá zárázeni/ popifuiá się iáwnie z tá przemierzlá/ nádętá/ á Rzeczyppolitey wielce fzkodliwá nierownoŕciá/ czyniac się nád drugie ludzi zwierzchnieyfzemi ábo zacnieyfzemi/ ŕwietná fzáta/ mnoŕstwem ŕług/ dawnemi herbámi/ doftátkiem oręźa/ pułhakámi ábo hárkábuzámi y fyłkaniem mieczow *ModrzBaz* 19, 32, 84v, 110v; *SkarŻyw* 206; *StryjKron* 390, 487; *CzechEp* 15, 25; *KochFr* 4; *KochSz* A2; Bo to Márfowy vpominek práwy/ Gdy kto przynieŕie iáki kóncérz krwáwy: Albo teź fzáblę oftrá iáko brzytwę: Albo gdy powie/ kto/ iáko zwiódl bitwę. Tego wŕytkiego dáć tobie nie mogę/ Bo mieczów/ fzábel/ ruŕznic/ nie przemogę. *PudłFr* 15; *ArtKanc* L; *Calep* 281a; *WujNT Apoc* 6/8; *SarnStat* 15, 495, 782, 858, 871, 932; *SkarKaz* 456b.

W przeciwstawieniach [w kontekstach mówiących o walce i działalności religijnej i umysłowej]: »miecz ... nabożeństwo, pańska chwała, radość boska, rozum, wywyższanie boże« (5): *LubPs* ff4v; bo ci Bráćifzkowie niepoboźnie żyiac w próznowániu nikkzemnieia/ máiac ná to dwoie Co^mpátibilia/

Nábożeńftwo w fercu á Miecze w rękú/ to ieft/ áby y śpiewał y nieprzyaciále bił Kościoła świętego *BielSpr c*; *BudBib Ps* 149/6; *KochPs* 215; GDyż lie chcecie íprawowác corki rádą moią: Więcey walczyć rozumem/ niżli mieczem/ zbroią. *BielSjem* 31.

W porównaniach (47): Abowiem oto powtali wnet fáłfzerze á gwałtownicy łłowá łczyre⁸⁰ Páńfkiego/ ktorzy palili iáko ogniem/ á wycináli iáko mieczem s tego fwiátá nędznego *RejAp* 57, 57; á przytym prętka á nieomylna pomftá Boża/ ktora záfwdy zá grzechem iáko chłopiec z mieczem chodzić muśi. *RejZwierc* 59v; *HistHel A*; *KochCn* B3v; *PowodPr* 49. Cf »ostrý jako miecz«.

[*O wrogości kogoś lub szkodliwości czegoś*] (2): á duffę moię odniego wybaw kthory ieft iáko miecz íprzećiwny tobie. *RejPs* 22v; *Leop Eccli* 21/3.

[*O cierpieniu*] (3):*OpecŻyw* 126; izali nie dofyc mam ná zwirzhnih ciężkoćiach moich/ ktore wnętrznofci moie iáko miecz przenikáią *HistAl* F8, Nv.

[*O mówieniu*] (11): *BielŻyw* 8; *RejPs* 84v, 92v; Zdrádlivy ięzyk ołtrzfzy niż miecz. *LubPs* 13v marg, O2v, O4v, P2; *BibRadz Ps* 58/8; *RejPos* 261; *KochPs* 83; *SkarŻyw* 59.

[*O obzarstwie*] (8): Obzárłthwo/ więcey ich zábija niż miecz. *RejWiz* 15 marg, 15, 106v, Cc8; *RejZwierz* 136; *RejZwierc* 194; *WerGość* 205, 226.

[*O oczywistych prawdach, przekonującej argumentacji itp.*] (14): *KromRozm II* cv; *LubPs* E3 marg, G4v marg; *Leop Is* 49/2; *GrzegRóżn* I3v; *RejPos* 64, 189v, 320; *BudBib Sap* 18/16; *ModrzBaz* 131v; *SkarŻyw* 88; *CzechEp* 131; o ktorym [słowie bożym] nápiáno/ iz przenika fercá ludzkie/ báfziefy niż wfeláki miecz *ReszList* 153; *WujNT Hebr* 4/12.

W charakterystycznych połączeniach: miecz błyszczący się, boży, chybki, cięty, cudny, czysty, długi (3), *dobry, elektorski, gotowy, jezdecki, kończaty, krotki, mały, nieprzyjacielski, nieszczęśliwy, obrotny* (2), *ogromny, okrutny* (2), *ołow(ia)ny* (2), *perski, podniesiony, przerażający, przewrotny, skowany* (2), *skruszony, sławny, sprzeciwny, srebrem obleczoney, srogi* (4), *stary, szermerski, szeroki, śmiertelny, święty (poświęcany)* (5), [jakiej] *ważności* (4), *wielki* (4), *własny, wyprawiony, złoty (uzłocony)* (3), *zły* (2), *znaczny; chrzest miecza, koniec, łyskanie, podanie, siek, sztych; dać (dodać, podać) miecza* (7), *potrzebować* (2), *przynieść, strzec się, zabyć; czynić miecz, (po)da(wa)ć* (24), *dzierżyć* (4), *(przy)gotować (mieć pogotowiu)* (3), *jadem napuścić, jadem pomazać, kupić* (4), *mieć* (21), *najdować, nawrócić* (2), *(przy)nieść* (7), *obracać (obrocić)* (2), *obrać, odjąć, osadzić, piastować, podnieść* (2), *podźwignąć, pokręcić, położyć (włożyć (pod głowę, poduszkę))* (4), *porzucić* (2), *posłać* (3), *postawić, poświęcać, sprzedać* (3), *przekować (pokować, skować)* (5), *przyjmować, robić, trzymać (trzymający)* (9), *uchwycić, ująć (objąć)* (2), *ujrzeć, ukazować, ukraść* (7), *widzieć, wrazić* (2), *wrocić, wysłużyć* (2), *wytrącać, wziąć ((po)brać) [= ukraść, zabrać, przyjąć itp.]* (26), *zastawić* (2), *zjąć* (3), *zostawić* (2), *żegnać* (2); *ić (przyść) na miecz* (2), *natrącić się, pobieżyć, poglądać, wpaść; o miecz znać się; za miecz ułapić; mieczem broić* (2), *bronić się, t(u)cić (przeciły)* (3), *czyniący, darować, dojeżdżać się, dokonać się, grozić (groźny)* (2), *obłożyć, oborzyć się, osadzić, pasować, pieczętować się* (2), *podpierać się* (2), *porąbać, trafiać, uderzyć [w co], uskromiony, wślawić się, założyć się, zdołać, zniszczyć, zwyciężyć; gonić z mieczem, najachać, przyść, stać, umieć, wyść* (10).

Przysłowia: bibl. OpecŻyw 106v [2 r.]; zábijeli ktho mieczem/ mufi też íam być mieczem zábít. *Leop Apoc* 13/10; Gdyż ieden drugiego zátráci mieczem íwym/ á wzfákoż y íam od mieczá zginie.

BibRadz 4.*Esdr* 12/28; pobywłszy lat dzyewięć od mieczá vmrzelz/ boś mieczem woiował. *BielKron* 163; Iż kto mieczá vżywa od mieczá zginie. *RejAp* 109, 24 [2 r.], 107v [2 r.], 109 [2 r.]; Bo wżytcy biorący miecz/ od mieczá zginą. *BudNT Matth* 26/53; *CzechRozm* 238 [2 r.]; bijące mieczem/ mieczem trácić *ModrzBaz* 141, 78v [2 r.]; *LatHar* 694 [2 r.]; *WujNT Matth* 26/52 [2 r.], *Apoc* 13/10 [2 r.]. [Ogólem 15r.].

bibl. Gdyby wżyfcy powinny cnotę miłowáli/ Mieczeby ná lemiefze wżyfcy pokowáli. *RejWiz* 137v; Zkuićie pługi wálfe ná miecze/ á motiki wálfe ná włócznie. *Leop Ioel* 3/10, *Is* 2/4; *BibRadz Ioel* 3/10; wżakże potym Pan bog przezeń fwiátu pokoy dał/ iż Rzymiánie obracáli miecze y włócznie fwoie w płuźne żelázá według pílmá Prorockiego *BielKron* 131v; *CzechRozm* 112 [2 r.], **3v; *KochProp* 6. [Ogólem 9 r.].

Y wy pánowye fláchtá y rycerftwo/ iż pokoy/ ázałcye fye pługow/ gofpodárftwá y kupyectwá nye yęli/ zbroye ponyechawłfy? ták iż wam myecze pordzewyály. *KromRozm* I Lv, A4; Miecz v nich ktorym złoczyńce ścináią/ zárdzewiał *ModrzBaz* 64.

Atoż tedy fwym mieczem przeciwna ftroná ginie/ y fwym mieczem iáko y Saul lámá lie pobija y przebada. *SarnUzn* D3v; *CzechEp* 9.

Przyaciél iednány/ miecz fkowány. *BierEz* N2v, N2v.

Ale pokorney głowy nigdy miecz nie liecze *BielKom* F5; *Mqcz* 224c.

Tám ząwždy Prawo milczy gdzie brząkáią miecze *Prot* B4; Lecz ty [...] mnimalz áby miecze miały być przekládáne nád práwá? *ModrzBaz* 62.

Iż tho bárzo fżpetna rzecz kto ze srebrnych poźzew ołowiánego mieczá dobywa. *RejZwierc* 50; Zda lie być coś świátłego: ále wždy nie złoto/ ále tylko w poźzwách złotych miecz ołowny. *CzechRozm* 20.

O możności toż fię też powiedzić może: Bo tá [...] odłóżywłszy męftwo/ á coż ieft iedno miecz wręku fzałonego? *ModrzBaz* 42v; *KochCn* B3v.

Kto miecz trzyma pokoy miewa. *BierEz* O3v.

Bo nie pomoże fżkápie pozłócifta vzdá/ áni złemu mieczowi nowe pochwy *RejZwierc* 135v.

Frazy: »miecz ma zgładzić; wygládzony mieczem« (1;1): Nie będzie miał lithości ieden nád drugim/ áż domy wżytkich będą wygládzone mieczem [*ad irritum faciendum domos eos in gladium Vulg*] *BibRadz* 4.*Esdr* 15/19; *GórnTroas* 61.

»pożarł miecz« (1): pożarł miecz [*Devoravit gladius*] wálz proroki wálze *BudBib Ier* 2/29.

»[nad kim] wisi, zawieszony miecz« [o stałym zagrożeniu niebezpieczeństwem; w nawiązaniu do opowieści o mieczu *Damoklesa*] (2:1): *BielSat* N4v; Komu ząwždy nád fzyią wiśi miecz goły/ Nie wczynią mu fímáku przypráwné ftoły *KochPieś* 18; *WitosłLut* A6.

Zwroty: »mieczem bić, wojować, uderzyć, szermować, walczyć; miecz uderzy; mieczem bijący« = *gladio uti; pugnans gladio Modrz; percutere in gladio Vulg* [szyk zmienny] (5:3:2:2:1;1;1): *ZapWar* 1511 nr 2099; *OpecŻyw* 106; *BielŻyw* 84; *HistAl* B3, H8; *BielKron* 163; *RejAp* 24; *RejZwierc* 71v; *CzechRozm* 238; Gdym podrośł hnet mię mieczem wczono fżermowác [*ad ensiferos vicina pube tumultus Aptabar*] *ModrzBaz* 111, 78v, 141; *CzechEp* 99; widząc ci ktorzy przy nim byli/ co fię dziać miáło/ rzekli mu: Pánie/ mamyli bić mieczem? *WujNT Luc* 22/49; *KmitaSpit* A2v.

»mieczeniem bość (*a. przebość, a. przebadać się*), zbudziony« = *gladiatorum ictibus debilitare Vulg* (3:1): Gdi to Alexander wypił/ [...] zdáło się mu iákoby mieczem iego wątrobę przebudziono *HistAl Nv*; który się wniósł z nieprzyjacielem potkąc/ rohátyną ćisnąć/ mieczem bość *BielSpr* 13v; *BudBib* 2. *Mach* 12/22; *PudłDydo* B5.

»doby(wa)ć, dostać, dobyte miecza; wyjąć, wyrwać miecz; dobyte, wyjęty miecz« = *educere gladium Vulg, Mącz, PolAnt, Calag; evaginare gladium Vulg, PolAnt, Mącz, JanStat; exserere a. eximere gladium PolAnt, JanStat; educere sagittam, ferre a. producere gladium; gladius districtus a. evaginat* *PolAnt; distringere a. nudare a. stringere gladium, exserere a. explicare a. nudare ensem; gladius strictus Mącz; extrahere gladium PolAnt [szyk zmienny]* (50:2:1;21:2;15:1): *ZapWar* 1531 nr 2434; *BielŻyw* 147, 148; ales niegodną rzecz wczynił iżes chciał twego miecza na mię dobywać. *HistAl* B3, B4v, E4v, F8; *MurzNT* Mar 14/47; *LubPs* B6; *Leop* 1.Reg 31/4[2 r.], Mar 14/47; *UstPraw* B4v, D4, D4v, G2; *RejFig* Dd6v; *BibRadz* Num 22/23, 31, *Iudic* 9/54, 1.Reg 31/4 [2 r.], *Iob* 20/25 (9); *OrzRozm* M3v; dwoje pácholát co przy nim iędzili/ iedno po práwey łronie Koronę y Biblią nofiło/ po drugiey łronie miecz dobythy *BielKron* 214v, 47, 54v, 65v, 75, 106 (11); *Evagino*, [...] pro stringere gladium, Dobyte mieczá/ wyrwać miecz z polzew. *Mącz* 473b, 96c, 232d, 252d [2 r.], 305b, 388a (11); *GórnDworz* O7v, Z2v; *HistRzym* 19v, 53, 70v, 103v, 104, 115v; *RejZwierc* 50; *KochMon* 32; wyrzał áno mąż łtał przeciw niemu/ á miecz iego dobyte w ręce iego *BudBib* *Ios* 6/1, *Iudic* 8/20, 1.Reg 31/4; A oto ieden zonych (ktorzy) z Iezufem ściągńawłzy rękę/ wyjął miecz łwoy/ á bijąc niewolniká árcyoffiárnikowego/ wciął mu vcho. *BudNT* *Matth* 26/51; *PapPan* B3v; *Calag* 432b [2 r.]; *SkarŻyw* 452, 487; *StryjKron* 170; *ZawJeft* 13; *Phil* P3; *LatHar* 694; *WujNT* Mar 14/47, Act 16/27; *SarnStat* 22 [2 r.], 29, 170 [2 r.], 495 [2 r.], 501 [2 r.] (16); *KlonKr* C; *PowodPr* 43; *PudłDydo* B4v.

»od miecza ginąć (*a. poginać, a. zginać*), pozdychać; mieczem poginać, zdechnąć; przez miecz poginać« = *gladio perire Vulg, Modrz; (in) gladio a. rhomphaea cadere, gladio interfici a. interire Vulg; ferro necari Mącz; (in) gladio cadere a. mori PolAnt [szyk zmienny]* (16:1;4:1;1) : *OpecŻyw* 106v; *LibMal* 1543/73; gdy ie włfyłthkie pomorduiemy iáko iednego człowieká/ tedy y ty łniami póspołu od miecza Álsyryjkiego zginiesz *Leop* *Iudith* 6/3; y będą wytrawieni od namnieyłłego do nawiętłłego/ od mieczá y od głodu pozdycháią *Leop* *Ier* 44/12, 4.*Esdr* 15/57, *Esth* 16/24; *BibRadz* *Ier* 21/9, *Thren* 4/9, 4.*Esdr* 12/27, 28; *BielKron* 40v, 95; *Mącz* 340a; *RejAp* 109; *BudBib* 4.Reg 19/7; *BudNT* *Matth* 26/53; *CzechRozm* 238; *ModrzBaz* 78v, 92; *LatHar* 694; *WujNT* *Matth* 26/52; *SkarKazSej* 704b, 706a.

»mieczeniem głowę, szyję ściąć (*a. uciąć*); mieczem przebić gardło, szyję; miecz gardło przecina, przebije głowę; głowa mieczem ucięta« = *fodere ense iugulum Mącz [szyk zmienny]* (3:1;1:1;1: 1;1): ále Alexander ná ołtátek zwycięłtwo otrzymał/ y łzyję wciął mikołáiwowi krolowi mieczem łwym. *HistAl* B2v; *LubPs* hh4; *Mącz* 132c; *HistRzym* 94; *SkarŻyw* 70, 595 [2 r.]; *OrzJan* 33; *WyprPl* C3v.

»moc mieczem bojować; moc dobyte miecza; dobywający miecza« = *być zdolnym do walki; wojownik; educens gladium Vulg, PolAnt; educere gladium Vulg* (1;1;2): *Leop* *Iudic* 20/15, 2.Reg 24/9; á poległo ich/ łto y dwádziesćią tyłięcy mężow boiownych (*marg*) Wł/ dobywa- iących mieczá (-). *BudBib* *Iudic* 8/10, *Iudic* 20/2.

»nieść (a. nosić) miecz« [w tym: przed kim, przed czym (11)] [na znak władzy lub godności osoby, której dotyczy ceremonia] [szyk zmienny] (15): Potym iefstze lepiej tego poprąwił/ y potwierdził wthory Páweł Papież/ kthory fie takiefz w Koronę/ w Perły/ y w kámienie drogie vbrał/ y mietz przed łobą nośić kazał *KrowObr* 27v, 26, 27, 27v [2 r.]; *BielKron* 214v, 329 [2 r.], 330 [2 r.], 425v [2 r.]; Potym dwa Biskupowie iákom w wirfzu opifał Krolá miedzy łobą prowadzą/ pánowie też kthorym tho należy Koronę/ Sceptrum/ Iábłko/ y Miecz przed Krolem nioła *StryjWjaz* C4v, Cv; *SarnStat* 233.

»miecze na się obracać« = *wszczynać bójki* (1): Bo ci náfzy mężowie ten obyczay máia/ Iz fwe miecze y zbroie ná się obracáią. *BielSjem* 22.

»miecz odpas(ow)ać« (2): A gdy fie Mfza fkończyła/ Biskup Miecz Krolowi/ Odpasłał *StryjWjaz* C3, D5v.

»za panem miecz nosić, noszący« = *być giermkim; ensifer, machaerophorus Mącz* (2:1): dzyeći/ [...] gdy ye rodzicy do dworu zá pánem miecz dádzą nosić/ [...] ku dobremu á ftátecznemu [...] poftánowyenyu nye mogą przysć *GliczKsiąż* H5; *Mącz* 104a, 202c.

»paść (a. popadać, a. upaść, a. upadać) od miecza, przez miecz; padający od miecza, mieczem« = *cadere (in) gladio a. in ore gladii; cadens a, interfectus a. ruens gladio Vulg* [szyk zmienny] (6:1;3:1): Káplani ich od myeczá márnye vpadáli *LubPs* Sv; *Leop* 4.*Esdr* 15/57, *Eccli* 28/22, *Ier* 44/12, *Ez* 32/22, 23 (9); *PowodPr* 7.

»miecz podawać (a. da(wa)ć); dodać miecza (w ręce a. do ręki)« = *ułatwiać popelnienie czegoś złego, w tym morderstwa, samobójstwa, namawiać do tego; dare gladium PolAnt* [szyk zmienny] (9;1): Niechay to Pan wie ná was/ á niech rozładzi [!]/ iz dla was przyfzlichmy w mierzączkę do Fáróná/ y fłuźebnikow iego/ á práwieście im fámi dodáli mieczá/ ktoremby nas mordowáli. *BibRadz Ex* 5/21; daliście mu miecz ná nas fwą powieścią. *BielKron* 29; á wždy takie [tj. złych synow] gárdłem kárác thu Pan Bog rokázuię/ á práwie iákoby rodzicom w ręce miecz podáie/ kthorymby tákowi mordowáni być mieli. *RejPosWstaw* [41³]v; nic nas nierufza krew ludzi niesłuźnie pobitych/ która ząwždy woła do niebá/ á płáčzem niewypowiedziánym prósi pomłty/ y ná mężoboyce/ y ná te/ ktorzi te⁸⁰ práwá bronią/ ktore podawa miecz mężoboycam zá pieniądze wręce [*legem gladium homicidis pro pecunia porrigentem*]. *ModrzBaz* 81; Młode ludzie wnet z posłuźeńftwá wyimuią/ miecz im wręce/ to ieft/ dofkátki [!] świeckie dáią *SkarŻyw* 136, 479; Mniema X.K. iz mu fię godzi [...] heretyki nie tylko lżyć ále też y przefládowác y mordowác: ábo gdyby sam nie mógl dla káplánftwá fwego ábo duchowieńftwá/ tego rękómá fwymi wykonać/ tedy to przez infze czynić [...]: á práwie powroz/ miecz y ogień do ręki z przynaglánim oftrym podawáiąc *CzechEp* 15, 25, 173; *CiekPotr* 9.

»polec od miecza (a. od ostrza miecza), przez miecz« = *cadere in gladio a. ore gladii a. acie gladii PolAnt; cadere in ore gladii Vulg* [szyk zmienny] (13:1): Vczynię ią pułthynią od Theman áz do Dedán że polegá od miecza. *BibRadz Ez* 25/13, *Ez* 30/5, 6, 17, *Luc* 21/24; *BielKron* 88v; y poległo wfzytko wojłko Syfáry od oftrza mieczá *BudBib Iudic* 4/16, *Ez* 25/13, 30/5, 6, 17, 33/27; *SkarŻyw* 503; *WujNT Luc* 21/24.

»policzyć mieczem« = *zabić* (1): Policzę was mieczem [*numerabo vos in gladio*]/ y wfłfyłcy w zábíyaniu popádaćie *Leop Is* 65/12.

»miecza pomykać, poprawować; mieczem potrząsać« = *zdradzać ochotę do bitki (1:1;1): RejWiz 33v; Mnie mił pokóy/ á oni w zwádzie fye kocháią/ A gdy zgodę wípomionę/ mieczów pomykáią. KochPs 187; WerGość 269.*

»do miecza potargnąć się, rzucić się« = *stringere gladium Mącz [szyk zmienny] (1:1): Mącz 91d; A on iáko człek gniewliwy á nieludzki/ [...] fukác ná nię y grozić iey ták bárzo pocźnie/ ifz fię do mieczá ná nię potárgnie. SkarŻyw 193.*

»przypas(ow)ać miecz; przepasać się mieczem; przypasany miecz« = *uzbroić się; chodzić uzbrojonym; accingi gladio a. ense, accipere gladium Vulg; accingere gladium, cingere se gladio Mącz; cingere gladium Calag [szyk zmienny] (16;1;1): Leop 1.Reg 25/13 [3 r.]; á Ioáb przypálawfzy ízátę fwą w ktorey chodził/ przypáfał theż ná nię y miecz do biodry fwey [erat accinctus tunica vestimenti sui et super eam cingulum gladii coniuncti lumbis eius] BibRadz 2.Reg 20/8, 3.Esdr 4/23; BielKron 35, 67 [2 r.], 330; Mącz 54a [2 r.]; BielSpr 2; KochMon 31; StryjWjaz D4v; Calag 432b; KochPs 67 [2 r.]; WerGość 223.*

»ku mieczom, do mieczow przyść (a. przychodzić)« = *pobić się; ad manus pervenire a. venire Mącz (2:1): Ad manus tandem ventum est, Ná óstátek ku mieczóm przifzli/ Pośiekli fie. Pobili fie. Mącz 209a, 483b; SkarKaz 456b.*

»ranić (a. zranić), przebić (a. zbić), dać mieczem ranę; (z)ranienie, plaga od miecza; (z)ranion(y) mieczem; przerazi miecz« = *sauciare ferro Mącz; plaga gladii Vulg [szyk zmienny] (2:2;1;2:1;2;1): Iakom ya slychathnego pawla opaczkiego nyezbyl anym mv przebyl raky prawey myeczem ZapWar 1523 nr 2222, 1532 nr 2414; FalZioł V 106; RejPs 64; LibMal 1543/77; Leop Apoc 13/14; UstPraw D4; Mącz 369d; bych fię Bogá niebał/ mieczembychćię zránił/ ifz fię ták zemnie śmieiefz. SkarŻyw 544; Bobych fnadź łatwiey wytrwał od mieczá zránienie/ Niżli nieprzyiaćielkie żarty ArtKanc Q9; GórnTroas 43.*

»schować (a. pochować), włożyć miecz(e)« = *inicere gladium PolAnt; condere gladium Calag [szyk zmienny] (4:3): OpecŻyw 106v; Iezu ktorys Piotrowi chciwżemu po wcięciu vcha Małkufzowi iżby Miecz zchował przykazał. TarDuch Cv; BibRadz Ioann 18/11; BielKron 73v, 345v; Calag 433a; BielSen 9.*

»[skoczyć] przez miecz« = *zrobić pod przymusem coś nieprzyjemnego, niebezpiecznego (1): Skoczy drugi/ choć nierad/ kiedy páni każe: Druga záś przez miecz muśi/ kiedy pan rofkaże. GosłCast 45.*

»z mieczem sta(ną)ć, stojąc(y)« = *wymuszać coś grożąc [szyk zmienny] (2:7): RejZwierz 15; BielKron 42v, 73v, 161; HistRzym 20; Bo Attylá/ gdy go o pokoy prośił/ widział zá nim mężá w Bifkupim vbierze/ zmieczem ftoiącego: ktorym mu grozieł SkarJedn 191; SkarŻyw 318 [2 r.], 501.*

»[nad kim] stępić miecze« = *pozabijać (1): iż iefliżby [...] vmyśłu fwe^{go} zá popędliwością odmienić niechcieli/ áby rádniey nád nimi ftepiłi miecze fwoie GórnDworz Z2v.*

»szyję pod miecz ściągnąć, schylić« [szyk zmienny] (2:1): *Y vczyniwfzy modlitwę/ á fwoie miłe towárzyfze/ y owce Bogu pozyfłkáne požegnawfzy/ [...] fzyię fwoię pod miecz ściągnął SkarŻyw 189, 126, 342.*

»mieczem ścinać (*a. ściąć*); miecz wyścinać« [szyk zmienny] (2;1): *LubPs* hh3v; Ná koniec wŕzytkich y onych dwádzieściá żołnierzow y siedm bráćiey/ y Antoniego kápłaná/ y żonę fwoię y fyná y S. Iuliáná Márcyan mieczem ścinać kazał. *SkarŻyw* 180; *WujNT* 76.

»tracić (*a. potracić, a. stracić, a. zatracić*) mieczem; wytraceni (*a. stracony*) mieczem, od miecza« = *consumere gladio Vulg, PolAnt; occidere gladio PolAnt; gladius comedet Vulg; perire gladio Modrz* [szyk zmienny] (4;5:1): wŕzytek lud ktory tam nalazł, okruknie [!] mieczem potracił. *MiechGlab* 57; *KrowObr* 60; *Leop Ier* 16/4, 29 *arg*, 44/18, 27; *BibRadz Ier* 16/4, 4. *Esdr* 12/28; Y ítrácił Iákobá brátá Iohánowego mieczem. *BudNT Act* 12/2; *ModrzBaz* 141.

»mieczem ukłóc [= przebić], być ukłot« = *perfodi gladio Mącz* [szyk zmienny] (1:1): Thakze wnoczi do dworu wŕchedŕchi pana ípyaczego na lozu myeczem afch do ímyerczi vkloll *LibMal* 1548/145v; *Mącz* 132d.

»od miecza, przez miecz, w mieczu umrzeć (*a. pomrzeć*)« = *mori (in) gladio Vulg, PolAnt; in gladio cadere Vulg* [szyk zmienny] (8:2:1): chceŕz ábyfmy ná thym mieyfću od mieczow ípolnie pomárli? *HistAl* L8v; pomárli w boleściach co nagorŕfych/ w głódzie w mieczu/ y w wygnaniu. *Leop Bar* 2/25, *Ier* 38/2, *Am* 7/11, 17; *BibRadz Ier* 11/22, *Am* 7/11; *BielKron* 94v, 123v, 163; *BudBib Bar* 2/22[25].

»miecz utopić (*a. potopić miecze*) [*w kim, w czym*]« = *zabić* [szyk zmienny] (3): Ach by to wprzód byli/ Nieprzyaćiele we krwi moiéy potopili Miecze fwoié/ żebym [...] drógę zágrodził śmierciá fwą y męftwem/ Teraznieyfzym kłopotóm *ZawJeft* 41; *GórnTroas* 10, 74.

»miecza używać« = *zabijać* (3): *OrzQuin* X2v; *RejAp* 109; do praw íię ludzie iedney Rzeczypóspolitey záwždy máią wćiekáć: á mieczá nád rokazanie vrzędowe nigdy nieużywáć [*nec gladio ... utendum*]. *ModrzBaz* 63v.

»miecza używać [= doznawać]« = *być zabitym* (1): ázażeś nie mowił Piotrowi/ kto mieczem woiuie mieczá wżywa? *RejAp* 24.

»mieczem wysiec (*a. wysiekać*); miecz (po)siecze« = *occidere in ore gladii Vulg; pereutere acie gladii PolAnt* [szyk zmienny] (4;3): *BielKom* F5; Bowyem ni fámi zwyedzą kyedy w pyekło wpádną/ A gdy ye myecz polieczę ani tego zgádną *LubPs* Pv; *Leop l.Mach* 5/28; *BibRadz Iudic* 18/27, 1. *Reg* 22/19; *Mącz* 224c; *RejAp* 57.

»wziąć, porwać, brać, popaść miecz; porwać się, rzucić się z mieczem; targnąć się, napaść mieczem; biorący miecz; porwany miecz« = *chwycić miecz z zamiarem użycia; accipere gladium PolAnt, Vulg; arripere gladium Vulg; gladio adoriri; gladius intentatus Mącz; accipiens gladium; ferre gladium PolAnt* [szyk zmienny] (9:4:2:1; 1:1;1:1;1:1): *OpecŻyw* 106v; *GliczKsiąż* C, C5v; *Leop Iudic* 19/29, 1. *Reg* 31/4; na ftronę z nim iechał/ Wziął miecz iemu dał drugi/ by íie z nim fkołztował. *RejZwierz* 14v, 44, 46v; *BibRadz Gen* 22/10; *BielKron* 15v, 49, 115v, 123; Gladiis aliquem adoriri, [...] S mieczmi íie ná kogo rzucić. *Mącz* 269a, 421b, 445b; *RejZwierc* 86; *BudBib* 1. *Reg* 31/4; *BudNT Matth* 26/52; *SkarŻyw* 348; *WujNT Matth* 26/52; Porwał miecz drugá ręká [...]. Vderzył fzytychem w pierśi *KlonWor* 43.

»zabić (*a. przebi(ja)ć*) się, skłoty mieczem; wrazić w się miecz; nalec, paść, puścić się, wskoczyć na miecz (*a. na ostrość miecza*); przebić się na mieczu« [*o samobójstwie*] = *irruere super gladium Vulg, PolAnt; gladio sepetere Vulg* [szyk zmienny] (6:1;3;1:1:1:1;1): *Leop* 1. *Reg* 31/5; Ten íie fwym mieczem

zabił *RejZwierz* 16v; *BibRadz* 1.Reg 31/5; *BielKron* 68 [2 r.], 131v; *BudBib* 1.Reg 31/5, 2.*Mach* 14/41; *CzechEp* 9; Ale vchodząc łóża Iárby írogiégo/ Puscíłám się ná óstrosć mieczá śmiertelnégo. *KochFr* 92, 106; Zebych od włáfnéy ręki mieczem byłá íkłótá *GórnTroas* 61; *PudłDydo* B5v, B6 [2 r.].

»zabi(ja)ć (a. pobić, a. pozabijać, a. przebi(ja)ć, a. wybić) mieczem (a. ostrzem miecza, a. usty miecza); zabija (a. pobije) miecz; zabit(y) (a. przebit(y), a. wybity [cum coll.], a. pobici, a. poprzebijani, a. pozabijani) mieczem« = *interficere a. occidere a. percutere (in) gladio a. in ore gladii a. acie gladii Vulg, PolAnt; ferire a. perimere a. transverberare gladio; consumit a. interficit gladius Vulg; gladium infigere in pectus Mącz; confossus gladio PolAnt; necare gladio Modrz; gladius perimit JanStat [szyk zmienny] (48;5;22): Rozgniewam íye y pobiję was mieczem GroicPorz pp3; KrowObr 11v; RejWiz 15; y wybił wyfiekł kóždygo męzczyznę mieczem/ á zabrał wśfyłtkie łupy ich Leop 1.Mach 5/28, Ios 11/10, 2.Reg 11/25, 12/9 [2 r.], 4.Reg 11/15, 20 (23); BibRadz Ios 10/11; BielKron 59, 71, 73, 89v, 129 (8); Mącz 126d; RejAp 58, 107v [2 r.], 109 [2 r.], 162v, 164; BiałKat 26; RejZwierz 33, 46v; BudBib 1.Reg 22/19 [2 r.], 3.Reg 2/32, Is 14/19, Ier 21/7, I 384b marg, Ier 41/2, Ez 26/8; CzechRozm 179v; PaprPan Hh3v; ModrzBaz 107v; SkarŻyw 189, 483; CzechEp 48; KochJez B2; WerGość 238; WerKaz 296; Phil B4v; GórnTroas 71; A drudzy [...] byli kámionowáni/ przećináni/ doświadczáni/ mieczem zabićí pomárli [in occisione gladii mortui sunt] WujNT Hebr 11/37, Apoc 6/8, 13/10 [2 r.], 19/21; SarnStat 898; PowodPr 10, 11, 19; SkarKaz 120a.*

»zamordować (a. pomordować, a. wymordować), zamordowany (a. pomordowani) mieczem« = *interficere (in) gladio a. acie gladii, occidere (in) gladio a. in ore gladii, percutere acie gladii a. in ore gladii PolAnt, Vulg; trucidare gladio Vulg; interimere in gladio PolAnt [szyk zmienny] (17:3): Poráziłgo tedy lud Ífráelłki y pomordował miecem Leop Num 21/24, Ez 16/40; BibRadz Num 31/8, Deut 13/15, Ios 6/21, 1.Reg 15/8, 3.Reg 2/32 (12); BudBib 2Par 32/21, 1.Mach 5/28, 10/85, 12/48; CzechRozm 243; ArtKanc L.*

Wyrażenia: »miecz podle (a. przy) boku« (2): *March*³ V8v; Závždy miecz przy boku [*armis cinctus*]/ Íotráfów ná to náíetych máíąc około śiebie dofyc/ chodzi z śiekierkami *ModrzBaz* 84v.

»miecz goły, nagi« = *strictus gladius Mącz [szyk 21:16] (34:3):* yako yą sbył slyachethną dorothyą zona slyachethnego marka Cucza skuczow nye gwálthem alye zayey początkyem gdy na mya była myeczem golem *ZapWar 1511 nr 2099; HistAl* H5v; *GliczKsiąż* C; *GroicPorz* hh3v; Izali [*Piotr św.*] mietz goły przed íobą nośić kazał? *KrowObr* 26, 27 [2 r.], 27v [2 r.]; *RejWiz* 166; *KochZuz* A5; *RejZwierz* 46v; *BielKron* 73v, 133v, 135, 161, 329 (11); *Mącz* 295a, 421b [2 r.]; Pomniąc ná tę co czyni wśytko wedle wági/ Oczy íobie záłłánia/ ma w ręce miecz nági. *Prot* D3; *HistRzym* 20, 94; *BielSat* N4v; *StryjWjaz* Cv; *SkarŻyw* 318, 501; á to wyrzekwízy/ goły ktory w ręku trzymał podał mu miecz/ ktory on wziąwłzy zá dobrowolne ná Wielkie Xięstwo y Stolec przodkow íwoich podniefienie/ Xiążetóm y Pánóm Litewłkim podziękował *StryjKron* 667, 667; *BielSen* 9; *KochPieś* 18.

»miecz krwawy, skrwawiony« = *crudus ensis, cruentus mucro Mącz [szyk 3:3] (5:1):* *Mącz* 69b, c; *RejPos* 223; *BielSen* 9; *ZawJeft* 40; Iudit nawet/ boiázłiwa niewiáłtá/ mieczem krwáwym wćięłá głowę Holofernowi. *OrzJan* 33.

»miecz z (a. po) obu stron (a. na obie stronie) ostry, siek(aj)ący; miecz obojętny, obosieczny, na obie ręce, o dwu ostrzu« = *gladius anceps PolAnt, Vulg; gladius utraque parte acutus, rhomphaea bis*

acuta Vulg; gladius anceps acutus PolAnt; anceps ferrum Mącz [szyk 17:2] (10:3;3:1:1:1): *MiechGlab* 57; w kthorym pierścieniu był kámień drogi/ ná kthorym było wrytho głowę Lwowa/ woz Słoneczny y miecz z obu łtron ołtry *HistAl A4v; KromRozm II cv; Leop Eccli 21/3; GrzegRóżn I3v; Mącz 9b*; A z włt iego pochodził miecz ołtry ná obie łtronie liekący. *RejAp 12, 13v, 160v, 162; KuczbKat 375*; Wywyższánia Boże w gárdlech ich/ á miecz o dwu ołtrzu w ręku ich. *BudBib Ps 149/6; BudNT Apoc 1/16; KochPs 215; SkarŻyw 59; CzechEp 131; KochMuza 26; WujNT Hebr 4/12, Apoc 1/16*.

»miecz ognisty, płomienisty« [szyk 7:4] (9:2): *LubPs E3 marg; BibRadz Gen 3/24; BielKron 2*; Izali nie łą znáczne łłowá moie? izali nie łą iáko miecz ognisty á iáko młot kthory tłucze opoki. *RejPos 189v, 64*; we drzwiách onego Ráiu był poštánowion Cherubin/ trzymájący ognisty y obojętny miecz *KuczbKat 375; SkarŻyw 262; ReszList 151; WysKaz 33 [2 r.], 34*.

»ostrzy miecz; ostrze (*a. ostrość*) miecza, u miecza« = *gladius acutus Vulg, PolAnt; acies gladii PolAnt; acies Calep; os gladii Vulg* [szyk 22:16] (30;7:1): *OpecŻyw 126; FalZioł IV 36a; RejPs 84v, 219; HistAl A5 [2 r.]; LubPs O2v, P2, ff4v; Leop Is 49/2; RejAp 12, I3v, 57, 57v, 58; HistRzym 94 [2 r.], 94v [2 r.]; RejPos 320*; Ktorabykolwiek strona ten związek tak święty Naprzod stargała, bodaj tę pomstę poznali, Aby za ostrem mieczem swoj mozg tak przelali *KochMon 30*; Y łtárl Iehowá Syferę/ y włzytki wozy/ y włzytki obozy ołtrzem mieczá przed Bárákiem *BudBib Iudic 4/15, Iudic 4/16, 1.Reg 22/19 [2 r.], Ier 21/7, Sap 18/16; HistHel A; BudNT Apoc 19/15; SkarŻyw 520; CzechEp 131; KochFr 92; ZawJeft 15; Calep 17b; GrabowSet Q2; WujNT Luc 21/24, Apoc 19/15; KmitaSpit B2v*.

»ostrzy jako miecz« (3): gdzie náleżli niektóre zwierzętá májące ná głowie kołci kárbowane iáko piłá kthorą trą/ á bárzo ołtre iáko miecz [*acuta ut gladius*] *HistAl M6, I2; SkarKaz 579a*.

»mieczem porażony [= *zabity*]« (1): A miáłteczká iego kthore po polu/ mieczem będą porázone [*gladio occidentur*] *BudBib Ez 26/6*.

»poszwa na miecz, u miecza« = *vagina gladii Mącz (1:1)*: korony dwie/ lán Duch/ połzwę na miecz z złotá łámego dał łobie poczynić *BielKron 214v; Mącz 473b*.

»puł miecza« (1): *Semispatha*, Krótki miecz puł mieczá. *Mącz 404c*.

»od miecza zgubiony« = *zabity (1)*: Zdráđá moią vboga ma byđż włowiona/ Siołtrá Páryłowá/ y od mieczá zgubiona! *GórnTroas 57*.

Zestawienie: n-pr »Trzy Miecze w Jabłku« [*nazwa herbu*] (2): To też kłiążę Herborty z Moráwy do Rułi przywiódo z domu trzy miecze w łáblku. *BielKron 379v; RejZwierc 274*.

Szeregi: »miecz, (i) broń« [szyk 2:2] (4): *ZapWar 1510 nr 2079, 1531 nr 2434; UstPraw B4v*; Bo łumnienie złęgo żywotá bęđzie ie trwożyć/ miecze y broń [*gladios et arma*] z rąk bęđzie im wytráć *ModrzBaz 113*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.; w połączeniu niewspółrzednym 1 r.*]

»miecz, (a, i) głód« [*w tym: mieczem i głodem (8)*] = (*tum*) *gladius et (tum) fames Vulg, PolAnt, Modrz* [szyk 8:3] (11): *Leop Ier 16/4, 44/12 [2 r.], 18, 27*; Y będą leżeć ná wierzchu źemie iáko ná gnoiu/ y będą wytráćeni głodem y mieczem *BibRadz Ier 16/4; BielKron 95; BudBib Ier 16/4, 44/27; ModrzBaz 107v; SkarKazSej 706a*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 8 r.; w różnych członach zdania złożonego 3 r.*]

»miecz i grot« (1): Nye baczęć ya też iżebyścy wy pánowye dworzánye y rycerze łwemu dołyc czynili. Yuż wam też bárzo myecze y groty po rdzewyály *KromRozm I A4*.

»gwałtem, mieczem« (1): Gdy Potym chciał odiechąć/ przemieniła iego towarzysze w świnię/ aż ią gwałtem mieczem przypędził/ toż zalię oddzyałá ty pokuły. *BielKron* 25v.

»miecz, (i, a) kij« = *gladius et lignum PolAnt, Vulg; gladius et fustis Vulg* [szyk 18:3] (21): *OpecŻyw* 106v; A Iefus odpowiedaiąc rzekł im/ Iakoby na łotra/ wyźliście zmieczmi/ i kiimi pojmać mię. *MurzNT Mar* 14/48; *Leop Dan* 14/25, *Mar* 14/43; *UstPraw* D4; *BibRadz Mar* 14/43, 48; *HistRzym* 87v; *RejZwierz* 75, 202v; *BudNT Matth* 26/55; *LatHar* 693, 694, 708 [2 r.], 720; *WujNT Matth* 26/47, 55, *Mar* 14/43, 48, *Luc* 22/52. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.; w połączeniu niewspółrzędnym 1 r.]

»miecz, (albo) kord« = *gladius vel cultellus JanStat* [szyk 7:1] (8): *Calag* 432b; NAd to wftawiamy: iefli kto przed námi miecz álbo kórd wymie y kogo ráni/ przez łálki niech będzie karan *SarnStat* 22, 170, 515, 619 [2 r.], 647, 787. [Ponadto w połączeniach szeregowych 9 r.]

»miecz i kusza« (1): Ten woła rátá ná fwe/ lecz wnet był bez dułze/ Zábył w nieščzęfnych rękach/ y miečzá/ y kufze. *KmitaSpit* C.

»noż abo miecz« (1): mężnem á wielkim łercem zwiázawłzy łyná/ y ná drwá go włóżywłzy/ podnioł noż/ ábo miecz ná zábicie iego. *SkarŻyw* 286. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w połączeniu niewspółrzędnym 1 r.]

»ogień, (i) miecz« = *gladius et ignis Vulg* (3): *Leop Esth* 16/24; Nieboyćie się tych ktorzy ciáło zábijáią/ To iefł żywot ten doczeńny biorá/ ogniem/ mieczem/ etc. *GrzegŚm* 19; *GórnTroas* 61. [Ponadto w połączeniach szeregowych 54 r.; w różnych członach zdania złożonego 7 r.]

»oręż i miecz« (1): Oręža y miecze [*Arma et gladii*] ná drodze przewrotnego *Leop Prov* 22/5. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»miecz, (a) oszczep« = *gladius et lancea PolAnt* [szyk 3:1] (4): *BibRadz Ioel* 3/10; Ná Krzciny bierzefł z łobá Ołzczepy y Miecze *Prot* D2; *GórnDworz* X3; *CzechRozm* 112. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.; w różnych członach zdania złożonego 2 r.]

»miecz, paweża« (1): Ia kom ya veczthernaszczye person dnya rocznego do goszpody thwey do ozaroua szmyeczmy pavezamy ne przyszethl *ZapWar* 1503 nr 1925. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»miecz, (i) pochodnia« (2): *OpecŻyw* 104v; WOyná idźie á mieczem y pochodnią groźi *KochMRot* C2.

»miecz, pocisk« (1): Zá tymi włzyftkimi byli drudzy Mężowie we zbroiách piełzo z mieczmi s poćilki rozmáitemi *BielSpr* 14. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

»miecz albo poszwa; miecz z poszwą« (1;1): Połłał też papież Krolowi Schockiemu połwiącány miecz łpółzwą złotą *BielKron* 215v, 123v. [Ponadto w połączeniach niewspółrzędnych 9 r.]

»miecz ani (albo) rohatyna« (2): á nie było ich z nim iedno łześć fet ludzi á Ionátá łyn/ y to nie mieli mieczow áni rohatyn *BielKron* 64v; *BielSpr* 4. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.; w różnych członach zdania złożonego 2 r.]

»miecz, (i, abo) rusznica« [szyk 2:2] (4): *LibMal* 1550/154; A owi co miecze ábo rułznice v boku máią [*gladiatorum aut machinarum (quas bombardas vocant) gestatores*]/ á co inłzego myśłá/ iedno

nicze⁸⁰ fię niebać *ModrzBaz* 63v; *SarnStat* 480, 494. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.; w różnych członach zdania złożonego 3 r.]

»strzała albo (i, ni) miecz« [szyk 2:1] (3): *FalZioł* V 106; *SkarŻyw* 59; *Mieczá* ni ftrzał mię nie ftrách *RybGęśli* C2v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.; w różnych członach zdania złożonego 1 r.]

»miecz a(l)bo (i) szabla« (4): á zęby ich [ryb] ktore fą barzo ciężkie, flą do Mołkwy [...] y czynią z nich okładziny do mieczow y do fzałbli *MiechGlab* 61; *Mącz* 2c, 355c; *PowodPr* 49. [Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.; w połączeniu niewspółrzednym i w różnych członach zdania złożonego 3 r.]

»miecz, (i, a) tarcz« = *clipeus et gladius Vulg* [szyk 2:2] (4): *LudWieś* A3; *Leop Ez* 38/4; gdy fie wołká potkáły rzućili fie do pobithych ludzi/ odięli im miecze y tarcze *BielSpr* 43; *KochMon* 31. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.; w połączeniach niewspółrzednych i w różnych członach zdania złożonego 4 r.]

»miecz, (i, a) włócznia« = *gladius et lancea Vulg* [szyk 5:1] (6): yakom ya nyegonył slachathnego sthanyslava sluzewieczkiego zmyeczem hy zwłocznyą na konyv *ZapWar* 1537 nr 2495, 1508 nr 2047, 1542 nr 2559; *Leop Is* 2/4, *Ioel* 3/10; *BielKron* 131v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.; w połączeniu niewspółrzednym 1 r.]

»miecz, (a, i, ni) zbroja; zbroja z mieczem« [szyk 6:2] (7;1): *BielKron* 56v; á dla lepřzey wiary/ dáli od fiebie miecze y zbroie Rzymiánom *BielSpr* 43; *StryjWjaz* C4; *CzechEp* 99; *KochSz* C4; *BielSjem* 22, 31; *PudłFr* 4. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w połączeniach niewspółrzednych i w różnych członach zdania złożonego 5 r.]

W przen (19) :

miecz czego (5): Przez ten miecz ięzyká [...] y przez vftną fpowiedź: możefz zwyciężyć diabłá *HistRzym* 53v, 53v, 83v, 117, 117v.

Fraza: »miecz niech się obroci do serca, przeniknie serce, w serce wpadnie; na serce [czyje] miecz obrocić« [o poniesieniu kary za zło przez siebie czynione] [szyk zmienny] (1:1:1;1): Ano fám nieobaczy gdy łuk iego będzie przełomion/ á miecz obrociwłfy fie przeniknie ferce fámego. *RejPs* 55; *LubPs* Kv; *BudBib Ps* 36/15; *KochPs* 53.

Zwroty: »kować miecz« (1): bo tak Iezus miły czyniątz/ kowál miecz na ducha złęgo/ aby mu s nim vciął głowę iego *OpecŻyw* 35.

»głowę podłóżyć pod miecz« (1): á fńadźby lepiej ná káždy dzień tu podłóżyć pod miecz głowę fwoię zá żywohá fwego/ niżli gdy ią przydzye podłóżyć pod ten frogi miecz á pod then ftráfzliwy dekret iuż wiecznie vczyniony nád fobą. *RejAp* 162.

»przyasać miecz« (1): Przypałs miecz twóy biodrám twym krolu krifte panie Iezu námotzniefly. *OpecŻyw* 35.

»zabić mieczem, przez miecz« [szyk zmienny] (2:1): Ale thy małz fie im [próżnościom] mocnie przeciwić/ y małz ie zábić mieczem pokuty *HistRzym* 117, 83v, 117v.

Wyrażenia: »miecz ostry« = *gladius acutus Vulg* (2): *Leop Sap* 18/16; Ięzyk ich ieft miecz oftry. *HistRzym* 53v.

peryfr. »mieczem wyklęcia ubity« = *wyklęty* (1): A ktoby fię śmiał tego ważyć/ mieczem wyklęcia ubity/ z dołtoienftwá y vrzędu kościelnego niech złożon będzie. *SkarJedn* 260.

a) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* (3) : A páni biała z mieczem fię záwiya/ Kto fię nágodzi/ do rázu zábiya. *KochSz* B3v.

Zwrot: »mieczem przebić« [*szyk zmienny*] (2): Przebił go mieczem piefzek w białey zbroi. *KochSz* B, Bv.

Przen (689) :

a) *Cierpienie (o Matce Boskiej patrzącej na mężę Chrystusa lub w kontekstach do tego nawiązujących)* (25) :

W charakterystycznych połączeniach: ciężki miecz, okrutny (2), srogi (2); miecz nosić.

Fraza: »miecz przenika (a. przeniknie, a. musi a. ma przenikać a. przeniknąć), przerazi, przeszedł, przechodził; miecz przenikający« = *pertransit gladius Vulg* [*szyk zmienny*] (15:3:3:1;1): *OpecŻyw* 26, 145, 176, 183, 187v; A twoię włáfná dużę przeniknie miecz *RejPos* 28v, 28v, 29v [2 r.], 30v [3 r.], 31; *SkarŻyw* 112, 113; *ArtKanc* E10; Wípomni/ Páнно/ ná boleści/ Gdy miecz przefzedł tve wnętrzości Z Symeonowey powieści. *LatHar* 496, 295; *WujNT Luc* 2/35; Ty iednák święta Páнно/ té wśzyftkie záłości/ Tu ná łobie odniešiefz/ á twoie wnętrzości/ Okrutny miecz przerázi *SiebRozmyśl* Gv, A3v, Hv [2 r.].

Wyrażenia: »miecz boleści« (12): Gdy vzzrífš te⁸⁰ cirpietz/ tedy twoię dużę miecz bolešcij przeydzie. *OpecŻyw* 26, 145, 176, 183, 187v, 188; *TarDuch* C5; *RejPos* 30v [3 r.]; *LatHar* 295; *SiebRozmyśl* Hv.

»ostrzy miecz« (1): Tám przenikł oftry/ miecz Mátkę, pełná miłości *ArtKanc* E10.

»mieczem przebodzion« (1): Iezu ktorys płáčzącą łwoię mathkę widzáčz/ mieczem bolešci był przebodzion. *TarDuch* C5.

»miecz záłościwy, záłości« (2:1): Abowiem łłuchay co ten błogofłáwiony Simeon mátce świętej iego powieða: Iż przydá czáfy iż miecz záłościwy brzeniknie [!] ferce twoie. *RejPos* 29v, 29v, 31.

b) *Władza, szczególnie prawo karania, niekiedy w kontekstach z celowo wprowadzoną dwuznacznością w odniesieniu do rnicza jako jednego z insygniów królewskich lub papieskich [tu z wyłączeniem wyroków śmierci i funkcji ich wykonywania, cf c)] [w tym: czyj (13): G sb i pron (7), pron poss (6)] (82) :* *GroicPorz* a2v; *KrowObr* 33v; wzgárdźili Mieczem iego/ ktory z Ołtarzá Krolowi w ręce dano *OrzRozm* Gv, M3; *OrzQuin* K2, O, X2v [4 r.], X3v [3 r.]; A gdzieby fię im mieczá doštáło vrzędowego Magiftratus przez trzj dni wżákby z nas nie żywili żadnego. *SarnUzn* H6v; Bo gdyby go [urzędu] nád łobá ludzje zli nie czuli: á mieczá fię iego nie bali: tedyby bárzo přętko Niebo z ziemiá (iż ták rzekę) pomiezfáli. *CzechRozm* 249, 248v, 249, 254v; *ModrzBaz* 63v, 104v; y kluczem fię też ná to pieczętuie/ y dwa mieczá łobie przywálfzcza/ iż łobie wżędy otworzyc y wżytkiego dobyć može: (iákom o tym we zwierciádłku kilká wierzycow nápił) o mieczách to zołobná mowiac: *Quod Papa habens vtrunque gladium transtulit imperium.* Máiac obádwá miecze przenioł Celárftwo (to ieft ná fię łobie ie przywálfzczywzfy.) *CzechEp* 371; *NiemObr* 153, 167; *BielRozm* 7; *PowodPr* 44 [4 r.]; *SkarKazSej* 679a, 687a.

W *połączeniach szeregowych* (6): I coż to tedy Papielz okázuie w thych koronách y mietzu y wtym odzieniu inšzego/ iedno iż tzyni naśmiewiŕko s Páná Iezu Kryftá vbogiego *KrowObr* 27v, 27 [3 r.]; Ze z nich mieczow vrzędu świeckiego/ łceptrow y kroleŕstw ſwiátá tego/ y koron Ceŕárŕkich łobie nábudowáli. *WujJudConf* 85; Bo káždy krol Chrześciánŕki koronę łwoię/ y miecz/ y moc krolewfką od Chryftulá przez káplaná ie⁸⁰ bierze. *SkarKazSej* 681a.

W *przeciwstawieniach*: »miecz ... język (2), łaska« (3): Káplán iednak [*lege*: jednał] ięzykiem lud z Ołtarzem/ to ielt/ z Bogiem: á Krol záŕye Mieczem nie dopułzczał ludziom odłtępowác od Ołtarzá *OrzRozm* D3, Nv; *StryjKron* 667.

W *charakterystycznych połączeniach*: dwa (*oba(dwa)*) miecze (*miecza*) (5); *oboj miecz*; *miecz (po)dan(y)* (3), *gotowy, zwierzony* (3); *miecza bać się, nie chcieć, pozwalać sobie; od miecza umierać; miecz brać* (10), *da(wa)ć (odda(wa)ć)* (14), *dzierżeć, mieć* (6), *przywłaŕzczać* (2), *wrocić, wyciągać, wydzierać (wydrzeć)* (2); *mieczem karany, nie dopuŕzczać, przywodzony, służyć, sprawiedliwość czynić, wzgardzić, zachować; okazywać w mieczu*.

Zwroty: »mieczem bronić« (4): ieden tylko [*przykład*] przypomnię/ z ktorego iáwnie poznałz/ iáko łye Pan Bog mści nád Krolmi temi/ ktorzy Kroleŕstw łwoich od kácerłtwá mieczem łwem nie bronią. *OrzRozm* C2; *SIGISMunde AVGVŕte* Krolu Polŕki/ tym Mieczem ktoryć dáię w ręce/ wzięwłzy go z Ołtarzá/ broń tego Kościołá *OrzRozm* F3v, C2v, F3v.

»miecza doby(wa)ć [*przeciw(ko) komu*]« = *robic użytek z posiadanej władzy* (2): *NiemObr* 19; Confederácia każe mieczá dobywác przeciw dobremu *PowodPr* 44.

»miecz nosić« = *posiadać władzę; gladium gestare* *Modrz*; *gladium portare* *Vulg* (8): Ieŕli źle będziefz czynił/ boy łye. Abowiem nie bes przyczyny [*urząd*] miecz noŕi. *GroicPorz* pp4; *BiałKat* 56; *CzechRozm* 246, 254v; *ModrzBaz* 96; *StryjKron* 667; *WujNT Rom* 13/4; *PowodPr* 44.

»miecz odpasać« (1): Przetolŕ [*Kościół*] nigdy tego mieczá/ kthorym Heretyki y źle pogorłzenia vmarza y zábijá/ od boku nie odpálze. *SkarJedn* 299.

»[*na kogo*] miecz podnieść« = *użyć posiadanej władzy* (1): Krolá Páná náłzego nápominaíąc/ [...] áby ná nas miecz iemu od Boga zwierzony podniołł *NiemObr* 4.

»miecz w ręce brać« = *używać władzy* (1): Przechwalać fię on z tego/ iáko by fię do zbroie duchowney/ to ielt/ do łłowá Bożego/ vdác miał: ále przyczynę wyrażá/ iż to dla tego czyni/ poniewaź mieczá krwáwego/ w ręce brać/ y przeciwko nam go vżywác/ ie⁸⁰ łtanowi duchowne^{mv} (iáko on piłze) nie przyłtoi *NiemObr* 19.

»miecza używać, [*używający*]« (1): Iáką teź moc łobie Papielzowie/ ná źiemí przywłaŕzczáli/ iáwnie rzeczy łá/ gdy mieczá duchownego/ y świeckiego vżywác chćieli *NiemObr* 153; [O Vrzędzie Mieczá vżywáíącym *BudUrząd kt.*]

Wyrażenia: »miecz duchowny« = *mucro spiritualis* *JanStat* [*szyk* 6:2] (8): *GroicPorz* a2v [2 r.]; *NiemObr* 153; Iáko świeckiego ták y duchownego mieczá bárzo/ á bárzo potrzebá *GórnRozm* D; *WujNT* 589; *SarnStat* 190, 898 [2 r.].

»miecz krolewski« (4): że then ielt Krolewfkiego vrzędu przodek y koniec/ áby Krol w Krolełthwie łwym Kościoł Święthy Krześcijáńŕki/ Mieczem łwym Krolewfkim/ w mierze á w pokoíu záchował. *OrzRozm* F3, C2v [2 r.]; *SkarKazSej* 692b.

»miecz krwawy« [szyk 3:1] (4): Gdzie fię w tym oświadcza: iż ponieważ iemu/ iáko duchowney ofobie miecz krwawy do karánia nie ięst zwierzony: tedy fię też dla tego vdał do duchowney broni/ to ięst do fłowá Bożego *CzechEp* 173, 173 [2 r.]; *NiemObr* 19.

»miecz świecki« [szyk 2:2] (4): Abowiem iáko świeckim mieczem złoczyńce bywáią karáni/ Ták theż Duchownym mieczem obłędliwi do kofcioła krześciánńkiego bywáią przywodzeni. *GroicPorz* a2v, a2v; *NiemObr* 153; *GórnRozm* D.

Szeregi: »miecz i laska« (1): Litwá Giliginá ftárfzego ná Wielkie Xięstwo Litewfkie/ á Zmodź Trabuffá młodźzego ná Zmodźkie Xięstwo wybrali/ [...] oddawáiąc obiemá miecz y laskę oycowfká w ręce *StryjKron* 350.

»sąd i miecz« (1): Czemu ráczey niebierzelsz ná pomoc vrzędu/ ktoremu y fady y miecz [et iudicia et gladius] w ręce ięst dan? *ModrzBaz* 62.

»(korona) miecz, (i) sceptrum, ((i, na koniec) stolec krolewski« (8): A wzięwfzy potym od Arcybiskupá Koronę/ Miecz/ Sceptrum / y Stolec Krolewfki/ też dopiero Krol [...] thák Przysięga Krolefthwu fwemu. *OrzRozm* B4, Fv, F3v, F4 [2 r.]; *OrzQuin* K2, Sv, T4. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w różnych członach zdania złożonego 2 r.]

α) Władanie, rządy, panowanie (1) :

Zwrot: »pod miecz podbić« (1): Dariuśa y Perfyfkie Pany [...] przez Alexandra wielkiego raczył pan Bog na głowę porazić/ y ono tak fławne krolefstwo za krotki czas pod iego miecz wfzítko podbić *HistAlHUn*g A3v.

c) Kara śmierci przez ścięcie, wyrok śmierci (44) : Abociem otho ci nieprzyjaciele moi iuz będą mowić wfty fwoimi/ á miecz w ich wfciech będzie [Ps 58/8] [...] (*komentarz*) w ich wfciech) gdy mowili, vkrzyżuy winienci fmierci. *WróbZólt* S6; obíaw mi nieprzyiaciele thwoie/ áby pomfłtá mieczá ofátániá zapłatę wzięli *HistAl* G; *GroicPorz* h4, ii4, ii4v, kk3v, kk4v, 112; karał thy khorzy [!] fwá wołá od niego ziecháli/ iedny przez miecz drugie ná cíci. *BielKron* 348, 229v; *OrzQuin* X2v; *RejZwierc* 85v; *CzechRozm* 248v; *ModrzBaz* 108v; *KochPs* 162; A on Piotrá ná krzyfz/ á Páwłá pod miecz fkażał. *SkarŻyw* 601; *StryjKron* 477; *ReszPrz* 42; te cnoty ná fád wyfádzony/ Ma mieć káždy rozumem by był obdárzony. [...] pobożność by przy nim miefzkálá Wagá z mieczem/ fpániáłość by fię go trzymálá. *SapEpit* A4v, A4v.

W połączeniach szeregowych (12): *KrowObr* 26, 242; *BibRadz Rom* 8/35; *RejAp* 92v, 114v; *RejPos* 338v; *RejZwierc* 192; Ale to tylko mowię/ iż zwierzchności ábo vrzędu Swietfkiego z mieczem/ klozą/ ogniem/ kátem/ powrozem/ fzubienicą [...] do zboru wiernych á fzczyrych vcźniow Chriřtuřowych nie potrzebá. *CzechRozm* 248v, 95; *SkarŻyw* 82; *ReszPrz* 25; *WujNT Rom* 8/35.

W porównaniu (1): fzli ná ogień iáko ná błoto/ ná morze iáko ná iáká łákę/ pod miecz iáko pod iáki wieniec y koronę. *SkarŻyw* 130.

W charakterystycznych połączeniach: pomsta miecza; mieć miecz, wyfrymarczyć; karać przez miecz; śmierć przez miecz; mieczem (s)karać (*karan(y)*, *karanie*) (9); pod mieczem bywáć.

Zwroty: »dać gardło, podłożyć głowę pod miecz« = *zostać ściętym* [szyk *zmienny*] (1:1): A gdy fię ták náłázło iż gwałtu nie było/ dáli zá to gárdłá pod miecz *Burmifthrz* y dwá Ráyce *BielKron* 118v; *RejAp* 162.

»dać, sadzić pod miecz (katu) głowę [za kogo, iż]« = *ręczyć życiem za kogoś* [szyk zmienny] (1:1):
Dam pod miecz kátu Zán głowę moię Z wielką rádością. *GosłCast* 76, 74.

»pod miecz iść« [szyk zmienny] (4): Tymi y innymi fłowy zápaleni ochotnie fziłi wízyfscy pod miecz.
SkarŻyw 305, 130, 305, 342.

»mieczem wytracić« (1): Skárżą fię też ná Krole/ Kfiężétá/ iż tych Sákrámeⁿtarzow mieczem y
ogniem nie wytrácą y wykorzeniá. *ReszPrz* 66.

Szeregi: »miecz a kamionowanie« (1): A v Ezechielá Proroká ftráfzliwie á ogromne karánie
cudzołożnikow y cudzołożnic iefth náznáczone/ mieczem á kámionowánim. *GroicPorz* kk3v.

»mieczem i ogniem« (1): *ReszPrz* 66 cf »mieczem wytracić«. [*Ponadto w połączeniach szeregowych*
8 r.]

»miecz i prześladowanie« (1): Słuchayże dla czego mamy czynić gwałt thym ciáłom fwoim/ álbo
gdyby też do tego przyfzło nie lithowác ich y pod miecz y pod kázde przefládowanie fwiátá tego.
RejAp 169.[*Ponadto w połączeniach szeregowych* 4 r.]

»miecz albo szubienica« (1): Z lepfzym pożytkiem będzie gdy robi złoczyńca/ Niżliby go miecz
zgłádził/ álbo fzubienicá. *BielSjem* 18. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»miecz i (ani) śmierć« (2): A co mię iufz od ciebie/ odkupicielu moy odftráfżyć y oddzielić może/
potym gdym poznał wielkie y fłodkie imię twoie? izali včífk iáki/ y nędzá? izáli głod y nagość? izali
iáka niebefpieczność? izali iákie przenáfłádowanie? izali miecz y śmierć? *SkarŻyw* 82; *ReszPrz* 25.

d) *Wojna, walka zbrojna* [w tym: jako jedna z plag boskich zsyłanych za karę na świat i ludzi, narody (145)]; *siła wojskowa, rzemiosło rycerskie; rzeź, mord; także karząca ręka boska* [w tym: czyj (87): *pron poss* (46), *ai poss* (24), *G sb i pron* (47)] (445) : *WrobŻółt* 16/14, 43/7, 88/44; *Wthen* czas karanie boze a gniew Czefłarza Tvreczkie⁸⁰ na mie przislo, y miecz yego bil nad głową moyą *LibLeg* 10/62; *Abowiem* byś ty był niezwyćiężył fprzećiwnikow nálfych flábáby byłá nádzieiá wmięczu y w kázdey obronie nálfey *RejPs* 66; *Tyś* wyzwolił Dawidá fłůżebniká thwego/ Z mocy nyeprzyyacyelfkyey od myeczá froyyego. *LubPs* ee5v, Mv, Sv, T5v; ktorą radę potym Syrycyus papież trzydziefty y ofmy báłwochwálcá potwierdził/ y do kościołow krzećijáńskich ná záchod flońcá groząc mietzem w prowadził *KrowObr* 231v, 33v; *Leop* 1.Reg 15/33, 4.Reg 3/23, 4.*Esdr* 15/35, *Iudith* 6/6, *Iob* 19/29 [2 r.] (17); *Bo* W. K. zacność nie kroluiefz narodowi Polfkiemu przez moc mieczá. Nie fpádlá koroná ná W. K. zacność práwem przyrodzonym/ áni fuccięfiá żadną. [...] álefmy cie zá krolá á zá páná fobie obráli *LeszczRzecz* A6; *Práwicá* moia nie przepuści złofńnikom/ a miecz moy nie záwściągnie fię od tych kthorzy wylewáią krew niewinná ná ziemi. *BibRadz* 4.*Esdr* 15/22, *Gen* 9 arg, 27/40, *Lev* 26/6, *Ps* 16/13, 143/10 (20); *BielKron* 14v, 65v, 71, 89v, 252v, 319, 407v; A przykładem przodkow fwych fzukay flawy miecze^m *KochSat* C2; *RejPos* 261v; *BiałKat* d4v [2 r.]; *RejZwierc* 13, 188v, 192, 204v; rzućili fie do zbroie ná fie/ iákoby nie dofyc fłowy náwrácác/ ále mieczem lepiej przypędzác *BielSpr* 61, 58; *KochMon* 34; *Bo* Amálek y Kánáán tám przed wámi/ á (ták) wpádniefc ná miecz. *BudBib* *Num* 14/43; *Miecz* Iehowy nápełnił fię krwie *BudBib* *Is* 34/6, 1.Reg 15/33, *Ps* 16/13, *Is* 34/5, *Ier* 15/9, 25/15, *Ez* 38/8, *Iudith* 9/2; *BiałKaz* K3; A poyźrzy [...] ná Antichriřtá Papieżá Rzymfkiego/ á przypátrż fie [...] iáko co dzień bárżiey a bárżiey niłzczeie. A to dziwna/ że nie ták iáko infze kroleřtwá przez miecz: ále tylko od duchá vřt Chriřtuřowych *CzechRozm* 255; *PapřPan* Ee; *ModřBaz* 105; *To*

też niewątpliwa/ Ze Graekowie Heleny nie tylko przez poły/ Ale nawet y przez miecz domagać się będą. *KochOdpr* C; *KochPs* 138, 198; Albinenfes Heretykowie mieczem wykorzeni od wżytkiego Chrześciánftwa. *SkarŻyw* 582 marg, 484; A Celfarz Iulius opánowawfzy Rzym puły / łam sie przez Miecz/ czego niemogł przez Senatorńkie wota/ Borgmiłtrzem Rzymłkim wczynił *StryjKron* 66, 95, 537, 582; *CzechEp* 162; *KochPhaen* 5; *WerGość* 236; *KochPieś* 15, 53; Sprawiedliwość wielką rzecz: tę po łobie máiąc Zacni królowie Polfcy/ á bogá wzywáiąc/ Nieprzijaćiele główné mieczem okróćili *KochProp* 7; *ZawJeft* 10, 26; *GórnTroas* 14, 24; *GrabowSet* K4; *OrzJan* 43 [2 r.], 107, 128; ábyfmy Kácérzkie zaráźliwe błędy [...] od gránic náfzych odpędzáli/ y mieczem odwracáli *SarnStat* 218; *KlonKr* A, A4v, Bv, Cv; *PowodPr* 7 marg, 8 marg, 19, 52; *SkarKazSej* 688b.

miecz czego (5): *RejPs* 67v; *LubPs* M2v; *Leop Ez* 21/14; *BibRadz Lev* 26/25; wpufzczę między nie miecz gniewu łwoiego. *RejPos* 60v.

W połączeniach szeregowych (39): Ten wyiechawfzy z Hiłpanijey wżytkę Afrykę zburzył, mieczem, ogniem y łupem *MiechGlab* 47; *RejPs* 111v; *GroicPorz* m3v; *KrowObr* 100; *Leop* 4. *Esdr* 15/41, 49; *BibRadz Deut* 28/22, 4. *Esdr* 15/40; *BielKron* 92v, 228, 279; Pervertere omnia rapinis, incendiis, coedibus, Ogniem/ drapieftwem/ mieczem wżiftko wywróćić. *Mącz* 488c; *RejAp* 33v, 83, 112v, 135; *RejPos* 75v, 127, [236]v, 334v; *RejZwierc* 198v; *RejPosWstaw* [41³]v; *BudBib* 3. *Esdr* 8/75, *Eccli* 39/34; *BiałKaz* K3; *CzechRozm* 115; *ModrzBaz* 107, 141; *SkarJedn* 254; *StryjKron* 6; *GrochKal* 24; O śmierci [...] Mnie niewiém czemu miałz/ gdyć bywam ná rázie/ Miecze/ ognie/ y látá dáć mię chćiały łkázie. *GórnTroas* 75, 8, 41; *OrzJan* 28; *KlonKr* B2v; *KmitaSpit* C; *PowodPr* 54; *PudłDydo* B5v.

W przeciwstawieniach: »miecz ... pokoj (24), chytróść, dowcip, fortel, miłosierdzie, poddanie dobrowolne, przyjaźń, przymierze, przywilej, sceptrum, słowa, sztuka; mieczem ... po dobrej woli« (35): Abowiem iáko Rycerz waleczny/ pokoiu połpolitego mieczem broni/ thák Prokurator dowćipem łwoim łprawiedliwość mnoży *GroicPorz* e2; *Leop Ier* 4/10; *BibRadz Matth* 10/34; *BielKron* 242v, 255v; iáko on Gedeon nie dufał w mocy ludu łwoiego/ áni w mieczu łwoim/ iedno w możności Páná łwoiego/ á w miłofierdziu iego. *RejPos* 16, 145, 334 [2 r.], 334v [3 r.], 336v; *RejZwierc* 132v; *BiałKaz* K3; Mnimaćie zem pokoy przyłzedł dáć ná ziemię? Nie mówię wam/ ále miecz *BudNT Luc* 12/51; *CzechRozm* 112, 113 [3 r.], 113v, *v; Szaleńftwoć to záprawde/ niełpániáłoć łercá/ ktore cię pobudza ku otrzymániu mieczem tego/ czegobyś po dobrej woli dołtawáć miał. *ModrzBaz* 107, 114; *NiemObr* 8; *KmitaPsal* A2v; poniewáz wżytkie kráie przechodząc/ iákoby žimnicá iáka/ té miiáiąc/ owé nápadáiąc: iedné przymiérzem do czáfu/ drugie mieczem trzymáiąc/ wżytkie wćifnął/ któż mu zábroni *OrzJan* 9; kiedy mieczem nie łłowy łpórnými Máhomet wiáre Páná Kryftułowę burzy *OrzJan* 70; boś imiēnia ták zacného [...]: nie przywileymi/ ále mieczem łobie ziednał. *OrzJan* 95, 13 [2 r.]; *WujNT Matth* 10 arg, 34, s. 44; CRákus rołtropnie rządząc nie záblądził [...]. Dobre łásiády w przyiaźń zaciągáiąc, Vporne mieczem karząc, zwyciężáiąc. *KlonKr* A2v; *KlonWor* 30.

W porównaniach (4):

~ *Jako comparatum* (1): Iełli zołtrzę prętki miecz łwoy iáko błýłkáwicę/ A łrogość łądu moiego w rękę łwą wcbwyę *LubPs* gg5v.

Jako comparandum (3): á ięzyk ich gorłfy niżli miecz burzący *RejPs* 86v; *RejAp* 63, Ffv. ~

W charakterystycznych połączeniach: *miecz cudzy, grceki, latający* (2), *mocny, możny, nieuchronny, ogromny, okrutny, pogański* (5), *polski, prędko, srogi* (12), *turecki, twardy, wielki, wściekły, zły; miecz gniewu, mocy, możności, pomsty, zabijania; karanie miecza, koniec, (po)moc* (3), *oblicze* (3), *opieka, ręce, strach, trwoga; krew od miecza* (2); *bać się miecza* (2), *lękać się (złać się)* (2); *bronić od miecza, odkupić (wykupić)* (2), *uciekać, wrocić się, wyzwolić, zachowany, zostać się; z miecza żyć; (po)dać miecz* (3), *łamać, mieć, nagotować, na się przywozić, nastroić, odganiać, porzucić, potrzeć, poznać, przyzwąć* (2), *uźrzeć* (3), *widzieć (widać)* (2), *wybić*(2), *wylać, wyrwać [= odebrać], znać; przywieść na miecz, wpaść; dać (poddąć, po(d)dany) pod miecz* (5), *wydać, zagarnąć; czynić (uczynić, poczynić) szkodę przez miecz* (15), *domagać się, drzeć się, niszczyć (zniszczyć)* (2), *pokarać, ścigać się, żyć; mieczem czynić (działać) szkodę* (4), *dosta(wa)ć* (2), *grozić* (2), *gubić* (2), *karac (pokarać, skarać)* (5), *kazić (pokażony)* (2), *nabywać sławy (wolności)* (3), *oblać, odpowiadać, odrazić, odwracać, otrzymanie, podany* (2), *pomstę pokazać (zemszczony)* (2), *psować, skrocić (okrocić)* (2), *szukać sławy (szczęścia)* (2), *trapić, trwożyć, trzymać, uskromić, wybawić, wygrawać, wykorzeń (wykorzeńiony)* (3), *wyniszczyć (zniszczyć)* (2), *wyratować, wyrzucić, wyzwolić, zabłysnąć, zjednać; oborzyć się z mieczem, powstać, przyść* (2); *dufać w mieczu, nawiedzić (nawiedzać)* (2), *rozsądzić, wspomagać, wyrzucić, zbawić.*

Frazy: »posiecze miecz« (1): *Pościeże nam miecz Pány. LeopPrzepSamb b3v.*

»miecz poźrze (a. zeźrze)« = gladius devorabit Vulg, PolAnt [szyk zmienny] (8): *Iełłizeby gdzye ná ftronę chcieli vftąpić precz/ Tedy niechay pewni będą iż ie tám zeźrze miecz LubPs gg5; Leop Is 1/20; BibRadz Ier 46/10, 14; BielKron 94; RejPos 342; PowodPr 67; SkarKaz 44b.*

»przyjdzie (a. pojdzie, a. przejdzie, a. przyść ma) miecz; miecz przychodzący« = gladius veniet Vulg, PolAnt; gladius pertransiens PolAnt; gladius veniens Vulg [szyk zmienny] (14;2): *Miecz (przydzie) ná Cháldeyczyki/ mowi Pan Leop Ier 50/35, Ez 21/24[19], 25[20], 33/3, 4, 6 [2 r.]; BibRadz Ez 14/17, 21/19, 20, 30/4; RejPos 188v; BudBib Ez 14/17, 30/4; GórnTroas 8; KołakSzczęśl B.*

»miecz wisi (a. zawisnął)« = appropinquat gladius Vulg (2): BibRadz 4.Esdr 15/15; Vkązowałem iáko Pogáńłki miecz nád nimi wiśi/ ktory łásiedzkie zdrowia y máiętności pożera SkarKaz)(2v.

Zwroty: »brać [przeciw komu], wziąć miecz« = rozpętaćwojnę (1:1): BielKron 207; O łczęśliwy Krolewiczę/ Weźmi miecz do łwey práwiczę. KmitaPsal A3v.

»mieczem bronić (a. obronić), broniony; miecz obroni (a. może zbronić); obrona miecza« = protegere gladio Vulg; armis defendere Modrz [szyk zmienny] (13:1;2;1): *LubPs Mv marg; GroicPorz e2; Leop 1.Mach 3/3; BielKron 18, 377v; RejAp 112v; BiałKat d4v; ModrzBaz 109, 137v; StryjKron 350; KochFrag 19; tu ołtarze/ tu groby/ tułmy náwet Herby dzielności náłzych [...] wyftáwioné mieć chćieli/ áby fie chowály pod opieką y obroną mieczá twęgo. OrzJan 98, 58, 98, 110; lepiej wto mieyfce poki służá síly/ Rycerskie mieczem bronić Oyczyzny łwey miłey. RybGęśli B3; KlonKr B2v.*

»mieczem burzyć (a. poburzyć, a. zburzyć), poborzony; miecz borzący« [w tym: mieczem i ogniem (10)] = gladius opprimens PolAnt [szyk zmienny] (10:1;3): *MiechGlab 17, 47 [2 r.]; RejPs 86v, 111v; Wykorzeńcie rozłiewáczá z Babilonu/ y tego ktory trzyma šírp czáfu żniwá/ przez miecz borzący każdy z nich obroći fię do ludu łwoiego BibRadz Ier 50/16, Esth 16/23; BielKron 308v; RejAp 33v; StryjKron 335, 442, 652, 717; OrzJan 70.*

»mieczem czynić« (1): *Ferro contumeliam arcere*, Ręką á mieczem o dobrą powieść/ á sławę fwą czynić. *Mącz14c*.

»miecza doby(wa)ć, dostać; miecz wyjąć, wyrwać; miecz dobyty, wynidzie z poszew« [w tym: na kogo (8), ku czemu (4), przeciw komu (2), za kim (1)] = *rozpętać wojnę; karać; educere a. eicere gladium, effundere frameam; egreditur gladius Vulg; gladium evaginare; mucro evaginatus PolAnt; stringere ferrum Modrz [szyk zmienny] (10:1;2:2;3:3): WróbŻółt 34/3; LubPs gg3; KrowObr 1v; y rzecz: To mowi Pan Bog do fynow Ammonowych/ y ná zelżywość ich/ á rzeczefz: Mieczu/ mieczu/ wynidz z póffew [Mucro, mucro evagina te] ku zábijaniu Leop Ez 21/28, Ez 21/3, 4, 5; LeszczRzecz A4v; BibRadz Ez 5/2, 21/28 [2 r.], 30/11; BielKron 113; Rzekł nieprzyaciel/ pogonię/ dogonię/ podzielę korziści/ nápełni fię nimi dufza moiá/ doftánę mieczá mego/ znędzi ie ręká moiá. BudBib Ex 15/9, Ez 30/11; ModrzBaz 106; StryjKron 672; Niechay nas Syrus áni Amón frogi Niekarze/ [...] Niech ná twé woýlko mieczá niedobywa/ Iego moc chćiwa. ZawJeft 10; OrzJan 12, 27.*

»mieczem dostać (się), podbi(ja)ć, posieść itp., dobyt itp.; przez miecz dostać itp.« = *podporządkować militarnie ziemie i narody; in gladio possidere Vulg [szyk zmienny] (11:3;4): MiechGlab 20; WróbŻółt 43/4; LubPs Mv; BielKron [332³], 339, 371, 373v; BiałKaz K3v; KochPs 65; SkarŻyw 503; Provincia – Panftwo mieczem wzięte. Calep [867]b; OrzJan 13, 28, 62, 74, 117; gdy Rzymiánie Fráncią álbo Gállią przez miecz doftáli, á do ziemie Niemieckieý przechodzili, tám rozumieli áby Niemcy y Fráncuzowie byli brácia fobie JanNKar D; PowodPr 68.*

»miecz dzierżeć« = *być wojownikiem (1):* fłufzniefzym ia w fwym wieku miecz dzierżeć w práwicy fwey/ niż Sceptrum *BielKron 242v*.

»mieczem ginąć« (1): *Które [krześcijany] widząc ty o Królu/ że frogim mieczem giną: Cóz tákiego ieft/ w czymbyfmy nádzieię fwoię pokládác mieli/ ieno w tobie? OrzJan 96.*

»mieczem krwawić; miecz krwawy (a. okrwawiony)« (1;2): *Azaż iuz raz miecz okrwawiony widálifmy w zyemi náfzey? RejZwierc 192; RybGęśli C3; WitosłLut A6.*

»nawiedzić mieczem« (1): *W On dzień/ náwiedzi Pan mieczem [visitabit ... in gladio] fwoim twárdym/ y wielkim/ y mocnym/ Lewiátháná węzá zaworę Leop Is 27/1.*

»miecz obrocić (a. (z)obracać) [na kogo, przeciw komu]« = *prowadzić z kimś wojnę; arma convertere Modrz [szyk zmienny] (9): BielKron [84²], 225, 230v, 231, 255v; Piŕze o tym Vegetius. iż ná on čás Rzymiánie będąc w pokoju przes długi čás/ zápomnieli iuz byli włyftkiey fpráwy Woienney/ przeto s póftronnemi Ludźmi o fwoie krzywdy czynić niechćieli/ ále ná fie fwoię Miecze obrócáli BielSpr 60v, 61; ModrzBaz 105v; StryjKron 722.*

»miecz ostrzyć (a. zostrzyć)« [w tym: na kogo (2), na co (1)] = *gotować się do wojny [szyk zmienny] (6): LubPs gg5v; BielKron 129v; RejPos 334v; KochPs 10; Niedáwno ná was oftrzył fwe miecze/ Dżiś frozłza męká lámégo piecze. ZawJeft 30; KlónWor 30.*

»mieczem plundrować (a. splądrować)« [w tym: ogniem i mieczem (3)] (4): *Tákżec w onyoh czáliech po tych ktorzy mieczem domy fplądruią [ab scrutantibus domos eorum in rhomphaea Vulg]/ niepozofláná iedno trzey ábo czterzey. BudBib 4.Esdr 16/32; StryjKron 335, 712, 717.*

»miecz, miecza podnieść (a. podnosić, a. wznosić); miecz podniesiony« [w tym: na kogo (5), przeciw komu (2), na co (1)] = *rozpętać wojnę; karać; gladium levare a. vibrare Vulg; applicare gladium PolAnt*

[szyk zmienny] (9:1;1): Ieſtli ſie nienawróciſcie podnieſieć miecz ſwoj A łuk ſwoy iuż wyciągnął/ á iuż gi nagotował. *WróbŻółt* 7/13; *Leop Is* 2/4; *BibRadz Iob* 40/14; *BielKron* 91, 232 [2 r.]; *RejAp* 57v; *RejPos* 334v; *CzechRozm* 112; *OrzJan* 9, 113.

»mieczeniem połupić« (1): do ziem oyczyſtych Litewſkich przyciągnął/ ktore ogniem y mieczem zwoiowawſzy y połupiwſzy/ wrocił ſię z Miſtrzem do Rágnety. *StryjKron* 502.

»mieczeniem, przez miecz porazić; miecz porażający« = *gladio deicere; gladius opprimens PolAnt; ferro profligare Modrz* [szyk zmienny] (2:1;1): A nieprzyaſcióły ſwe gonić będziecie/ y porażicie przez miecz [*cadent coram vobis gladio*]. *BibRadz Lev* 26/7, *Ier* 46/16, *1.Mach* 4/33; *ModrzBaz* 114.

»przypaſać miecz« (3): *RejPs* 67v; *LubPs* M2v; Przypaſz miecz do ſpokoynego boku twego/ Ieđ potężnie do nieprzyaſciółá ſwego. *KmitaPsal* A4v.

»przytępić miecz, ostrze mieczowi« = *pozbawić ſzczęſcia w walce; avertere aciem gladii PolAnt* (1:1): *BibRadz Ps* 88/44; Przytępiłeś miecz iego/ á w ſwoiéy potrzebie Niémiał obrońce/ áni pomocniká z ciebie. *KochPs* 134.

»pustoszyć (a. spustoszyć, a. popustoszyć), spustoszony mieczem; pustoszyć przez miecz« [*w tym: ogniem i mieczem, przez ogień i miecz* (9)] = *vastare ferro Mącz, Modrz; confringere in gladio; contritus a gladio PolAnt* [szyk zmienny] (7:2;2): *MiechGlab* 7, 14; Po wielu dni náwiedzón będzieſz/ á oſtátniego roku przydzieſz do ziemie ſpułtoſzonej mieczem *BibRadz Ez* 38/8, *Mich* 5/6; *BielKron* 379; *Mącz* 476b; *ModrzBaz* 119v; *KochPs* 97; *StryjKron* 309, 472; *OrzJan* 135.

»puścić (a. puszczać, a. przepuścić, a. spuścić, a. wpuścić), poſ(y)łać, przywieſć miecz; puszczone miecz« [*w tym: na kogo, na co* (24), *miedzy kogo* (2), *za kim* (2), *do czego* (1)] [*o Bogu zsyłającym klęskę wojny*] = *gladium inducere a. mittere Vulg, PolAnt; immittere gladium; immisus gladius Vulg; percutere gladio PolAnt* [szyk zmienny] (20:8;3;2): *Leop 4.Esdr* 15/49, 16/3, *Ier* 9/15, *Ez* 11/8, 32/2; *BibRadz Lev* 26/25, *Deut* 28/22, *Ez* 14/17, 21, *Matth* 10/34; *BielKron* 95; *RejAp* 83, 135; *RejPos* 60v, 75v, 145, 189, [236]v (10); *RejZwierc* 132v; Poſłę teź zá niemi miecz/ dokąd iych dokonam. *BudBib Ier* 49/37, *Ier* 29/17, *Ez* 14/17, 21; *CzechRozm* 112, 113; *NiemObr* 8; *WujNT Matth* 10/34, s. 44.

»miecz trzymać, dzierżeć« = *być gotowym do obrony* [szyk zmienny] (1:1): Abowim gdy murowáli/ káždy muſiał w iedney ręce dzierżeć cegłę álbo kámién/ á w drugiej miecz. *BielKron* 96v; *LatHar* 250.

»mieczeniem uderzyć« (1): Ale teź wáſzá kró: M. tego nieprzyaſciółá w Polfcze czekać nie maſz/ owſzem zbroiá y mieczem nań ták vderzyć/ iákobyſmy nie ná gruncie náſzym/ ále ná mieyſcach poburzonych Węgierſkich woynę z nim toczyli *OrzJan* 134.

»upaść od miecza, przez miecz« (1:1): á on [*Mesyjaſz*] ieſt tego przyczyną/ że Izraél vpadł od mieczá. *CzechRozm* 166; *KoſakSzczęſl* B.

»uſć miecza, przed mieczem; skryć ſię od miecza« = *evadere gladium Vulg, PolAnt; fugere gladium Vulg* [szyk zmienny] (7:1;1): Ieſli kto mieczá vſſeđł/ wiadziono ij do Bábilonu/ był niewolnikiem Krolewſkym *Leop 2.Par* 36/20, *Ier* 38 arg, 44/28; *BudBib Ier* 44/28; *HistHel* C4 [2 r.]; *WerGoſć* 236; *ZawJeft* 38; *GórnTroas* 65.

»miecz włożyć w nożny« (1): Izali włożę miecz w nożny ſwoie [*Num redire faciam in vaginam*]? *BibRadz Ez* 21/30.

»mieczem wojować (a. powojować, a. zwojować), walczyć, bojować; miecz zwojuje; miecz wojenny« [w tym: *mieczem i ogniem* (9)] [szyk zmienny] (12:2:1;1;1): Ia Alexander Filipa Macedońskiego po śmierci Dariuśowej aż na to miejce boiując mieczem walczył. *HistAl* K6; *OrzRozm* Cv, F4v, G2; *BielKron* 72, 192, 279, 373, 406; bo niethelko mieczem przyłtogi nam boiować/ ále thez y domowy boy przyłtogi wieść y opátrować *MycPrz* II Av; *CzechRozm* 254v; *KochOdpr* C; *SkarŻyw* 500; *StryjKron* 370 [2 r.] 502, 752.

Wyrażenia: »miecz domowy« (2): iefliże ná tym Seymie łye nieuznamy [...] albo ogień z niebá nas pózrze/ albo miecz domowy nas zwoiuię/ albo póstronny nieprzyziaciel nas w niewolá weźmie *OrzRozm* G2; *OrzQuin* D4.

»miecz nieprzyziacielski« = *gladius inimici* *PolAnt* [szyk 8:2] (10): *Mącz* 476b; *RejPosWstaw* [41³]v; Nie wychodźcie ná pole/ y ná drogę nie chodźcie/ bo miecz nieprzyziacielfki strážny (ieft) ze włząd. *BudBib Ier* 6/25; *BiałKaz* L4v; *NiemObr* 20; *ZawJeft* 38; *PowodPr* 7 [2 r.] 8; *SkarKaz* 44b.

»miecz ostry (a. wyostrzony)« = *gladius acutus* a. *exacutus* *Vulg* [szyk 4:4] (8): *LubPs* gg3, gg6; *Leop Ez* 21/9 [2 r.] 11, 15; *KochPs* 118; przez ogniów frogich oftrych mieczów trwogi Niech brnie bełpiecznie/ kto fie twoiéy dźierzy drogi. *GosłCast* 56.

»miecz pański« = *kara boża; gladius Domini* *Vulg* (5): *Leop Is* 34/6; *BielKron* 50; *RejPos* 334v; *WujNT* 462; O mieczu Páńki/ dokądże fie nie wfpokoiż? *PowodPr kt.*

[Zestawienie: »bracia miecza Chrystusowego« = *zakon Kawalerów Mieczowych*: o tym łtára Kroniká Liflandłka łwiádczy/ iż roku 1225. był Hetmanem do Litwy Auigerus [...] nád Niemcy/ ktorzy fie názwáli Brácią y Zakonniki mieczá Chriřtułowego. *StryjKron* 287.]

Szeregi: »miecz a (i) boj« [w tym: *mieczem a bojem* (1)] (2): *BielKron* 339; On łwóy lud włubiony/ y dźiedzictwo łwoie Przywiódl ná oftré miecze/ y ná ciężkie boie. *KochPs* 118.

»miecz, (i, ani) głód« [w tym dodatkowo z: *mor* (a. *powietrze morowe*) (16), *srogie* (a. *dzikie*) *zwierzęta* (a. *zły zwierz*) (4); *mieczem i głodem* (5)] = *głównie plagi boskie; gladius, (et) fames* *Vulg, PolAnt* [szyk 13 : 6] (19): *SeklKat* Ev; *Leop Ier* 44/13; *BibRadz Ier* 21/7, 32/36, *Ez* 14/21; *BielKron* 95; *RejAp* 59; *RejPos* 188v, 189, 244v; *RejZwierc* 88; Ták mowi Iehowá Cewáoth. Oto ia pułzczam ná nie/ miecz/ głód/ y mor/ y wczynię ie iáko figi łmrodliwe/ ktorzy ieść nielza prze złość. *BudBib Ier* 29/17, *Ier* 21/7, 29/18, 32/24, 36, *Ez* 14/21; *PowodPr* 7, 14. [Ponadto w połączeniach szeregowych 19 r.; w połączeniach niewspólrzędnych lub w roźnych członach zdania złożonego 4 r.]

»miecz i (ani) łuk« [w tym: *mieczem i łukiem* (1)] = *gladius et arcus* *Vulg* (2): I połlałem przed wámi Sierłfenie/ y wyrzuciłem ie z miefc ich/ dwa krole Amoreyłkie/ nie w mieczu áni w łuku twoim. *Leop Ios* 24/12; *BielKron* 18. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r., w połączeniu niewspólrzędnym i w roźnych członach zdania złożonego 4 r.]

»miecz i łup« [w tym: *mieczem i łupem* (1)] = *gladius et rapina* *Vulg* (2): Około teź tego czáłfu Thatarzy Węgierłką ziemię mieczem j łupem barzo łkarali *MiechGlab* 34; *BibRadz Iudith* 8/12[19]. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.; w roźnych członach zdania złożonego 1 r.]

»moc i (a, abo, ani) miecz« [w tym: *mocą i mieczem*(4)] = *ferrum et potentia, vis et arma* *Modrz* [szyk 3:2] (5) : Saraczeni z łwey wiary wielkie rołkolzy maią y pożytki, inłze w łzythkie łekti mocą y mieczem łobie podbijaiącz *MiechGlab* 20; Iáko ieft ogárnion kołcioł frogiemi okrutniki á iáko go

Pan nie ludzkiemi mocami áni mieczem bronić raczy/ iedno mocą bołtwá fwe⁸⁰ *LubPs Mv marg, Cv; ModrzBaz* 107, 114. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.; w przeciwstawieniu 1 r.; w różnych członach zdania złożonego 1 r.]

»(jako) miecz, (i, a, albo, tak) ogień« [w tym: mieczem i ogniem (33), przez miecz i ogień (19)] = *ferrum ignisque Mącz, Modrz; gladius et ignis Vulg; ferrum et flamma a. incendium Mącz* [szyk 36:19] (55): *MiechGlab* 7, 14, 17, 47; czego fie niedawno przykład okazał ku vbliżeniu flawy narodu Polłkiego/ że mále wołfko [...] wielką część páńftwá W. K. zacności przeiecháło/ fląc ielczze przed łobą mándaty/ mieczem y ogniem groząc/ tym kthorzyby chcieli w nim będącym/ przedfięwzięcia hámovác. *LeszczRzecz* A4v; Kázde tedy miáłto y žiemicá ktoraby temu dołyc nie czyniła/ z thákowemże gniewem/ mieczem/ y ogniem będzie poborzoná *BibRadz Esth* 16/23; *OrzRozm Cv, F4v*; pobrał y popalił wżytki kráiny [...] przez miecz á ogień *BielKron* 371, 57, 110, 192, 235, 236v (24); *Mącz* 222a, 442d, 476b; *ModrzBaz* 119v; *KochPs* 97, 119; *SkarŻyw* 319; *StryjKron* 309, 335, 370 [2 r.], 442, 472 (12); *KochJez* B2; Ognia/ mieczá frogiégo nigdżiéy nie wydżiemy *GórnTroas* 65; *OrzJan* 135; *GosłCast* 56. [Ponadto w połączeniach szeregowych 22 r.; w różnych członach zdania złożonego 3 r.]

»miecz i płomień« (1): gwałtem/ á przez dżięki/ Y przez miecz/ y przez płomień dárlábym fie k fwęmu Ránna/ y opalona/ fynowi miłému *GórnTroas* 41.

»miecz a (i, to jest) pomsta« (4): *WróbŻółt* C5v; gdiż fłyzymy iż frogi miecz y frogą pomftę dżerży nád námi Pan náłz o namnieyfżá krzywdę iego [tj. *bezbronnego*]. *RejPos* 253v, 334v [2 r.]. [Ponadto w połączeniu niewspółnym i w różnych członach zdania złożonego 2 r.]

»ręka i (a) miecz« [w tym: *ręką i (a) mieczem* (2)] [szyk 2:1] (3): *Mącz* 14c; *KochOdpr* B4; Iego na pierwfżá woynę przeciw Amálechitom wypráwił Moyżelz: ná ktorey on ręką y mieczem/ á Moyżelz modlitwą y krzyżem/ [...] ftárli moc nieprzyacielłką *SkarŻyw* 500. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w połączeniu niewspółnym 1 r.]

»ani miecz, ani siła« (1): Ani miecz/ áni mię siłá/ Złéy przygody obróniła *KochFrag* 19.

»śmierć a miecz« (1): A nie będzieieli ták czynić/ pewnie śmierć á miecz pożrze was. *RejPos* 342. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»miecz a zatracenie« (1): vcżmy fie rozumieć pokoju Páńłkiego/ á pokoju fwiátá tego złościwego/ ná ktory Pan obiecuie połyłác miecz á zátrácenie. *RejPos* 336v.

»miecz i zbroja« [szyk 1:1] (2): vdáliby fie krześciánie ná wżytki złości/ ktoreby mogły być wymyflone ná świećie/ y ná olthátek będąc w pokoju/ fwoy miecz y zbroie náfię by ie zobracáli. *BielKron* 255v; *OrzJan* 134. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.; w połączeniach niewspółnych lub w różnych członach zdania złożonego 2 r.]

»miecz i zginienie« (1): Biádá świátu y tym kthorzy miełzkáią ná nim. Abowiem miecz y zginienie [gladius et contritio Vulg] záwiłnęło nád nimi *BibRadz 4.Esdr* 15/15.

Wyrażnie przyimkowe: »bez, okrom, przez miecza« = *sine armis Modrz* (4:2:1): *RejAp* 171; á ftrách vcżynię w oczoch wálznych przed namnieyfżym nieprzyacielem wálzym/ á twarz fwą poltháwię przeciwko wam/ ták iż vpádniecie y przez mieczá przed nieprzyacioły wálzemi *RejZwierc* 256, 264;

BielSpr 69v; Lecz iefliże krzywdy áni odegnáne/ áni okrom mieczá nágrodzone być niemogá/ tedyc koniecznie trzeba wojnę záczać *ModrzBaz* 108, 108.

~ *Szereg*: »bez miecza i zbrojnych« (1): Są y tácy drudzy heretycy/ [...] ktorzy mówią y pifzą: iż krolá nie znią iedno w ćierznie koronowánego/ y bez mieczá y zbrojnych rofkázującego. *SkarKazSej* 687a. ~

e) *Przemoc, przymus, gwałt, prześladowanie grożące śmiercią* [w tym: czyj (5): *G sb i pron* (3), *pron poss* (1), *ai poss* (1)] (31) : Iezu ienżes wltępuiąc przed nieprziaciellkim mieczem do egiptus fie przenieć raczył. *TarDuch* Bv; *Leop Gen* 31/26; *BibRadz I 3b marg*, *Gen* 31/26; *BielKron* 383; *ModrzBaz* 47v; *SkarŻyw* 103; *StryjKron* 340.

W połączeniach szeregowych (6): *Leop Ps* 75/4; *BibRadz Ps* 75/4; *RejAp* 163; *KochPs* 112; *ReszPrz* 110; Naprzód w młodości widziáłam Tyráná/ Którégo miáła Oyczyzná zá Páná: Hárdégo gościá: złé rofkázowanié: Stráchy á miecze: ludzkie nárzékánié: Swawola brzydka/ y łupieftwo chćiwé/ Wízyftki przymioty były złości żywé. *ZawJeft* 8.

W charakterystycznych połączeniach: *miecz okrutnika; miecza nie bać się; kryć od miecza; poddan mieczowi; pokazać miecz, pokruszyć, połamać; przez miecz dostać; mieczem odgrażać, pojmany, przesładować* (2), *przymusić, przypędzić* (2), *srożyć się, wziąć; wstępować przed mieczem*.

Zwroty: »mieczem bronić« (1): náuk Dijabellkich vtzą y nálláduią/ nákoniec ich mietzem y ogniem bronią. *KrowObr* 40v.

»miecza doby(wa)ć; miecz wyjąć« = *gladium acuere PolAnt* [szyk zmienny] (2;2): *RejPs* 55; *LubPs* Kv; Mieczá dobyli niezbożnicy/ y náłożyli łuki fwe/ áby porázili vtrapionego y vbogiego *BudBib Ps* 36/14; *KochPs* 53.

»miecz ostrzyć« (2): Pátrz iáko wiele Tyrránow Kościoł Boży do tych czáłow burzyło/ iákiego okrucieńftwá vzywáli/ iákim go ogniem podżegáli/ iákie náń miecze ostryli *ReszPrz* 5, 6.

»miecz a uchodzić (a. ująć)« = *effugere aciem gladii Vulg* (2): *WujNT Hebr* 11/34; Pomnié żeś dla mnie do Egiptu iáko wygnániec/ mieczá okrutniká vchodząc/ z namilfzą mátką twoią vćiekał *SkarKaz* 161a.

»mieczem walczyć, szturmować« [szyk zmienny] (1;1): *RejAp* 163; á tym Báłwanom Lutheryftom/ Kálwiniftom/ [...] y infzym ich rownym báłamutom/ co ná ten to Kościoł náuką/ piorem/ ręką/ ogniem/ y mieczem fzturmuią/ mieyfcá w fercách/ y mieście wáfzym nie dawaycie. *ReszPrz* 110.

Wyrażenie: »ostrzy miecz; ostrość miecza« = *acies gladii Modrz, Vulg* (2;1): *ModrzBaz* 109; Woleli w śmierć wpáść/ nifzli bez tey počiechy náwiedzenia grobow Apoftollkich [...] zoftác. Od Rzymu ich on ostry miecz nie odftrażył *SkarŻyw* 63; *WujNT Hebr* 11/34.

Szeregi: »gwałtem a mieczem« (1): YEft modlitwá przeciw nieprzyyaciółom kościoła fwiętego/ ktorzy mu nie tylko tym fzkodzą/ iż gi rozmáicie przenágábáią y zbáwienną náukę iego/ ále też gwałtem á mieczem nád nim fie frożą. *LubPs* ee2.

»ogień i (albo) miecz« [w tym: *ogniem i mieczem* (4)] [szyk 3:2] (5): Będzie Ewánielią prawdą Bożą názywał/ y będzie księgi iey cáłował/ ále tę prawdę Bożą będzie/ mietzem y ogniem przeffádował *KrowObr* 50v, 40v; *RejAp* 147v; *RejPosRozpr* c3v; *SkarŻyw* 152. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»miecz i śmierć« (1): iż żadnego od tego Piotra S. wrzędu miecz odstrążyć y śmierć nie mogła *SkarJedn* 394.

f) *Męczeństwo* (1) :

Szereg: »mieczem i krwią« (1) : y każdy z nich aż do iednego mieczem y krwią/ swoie Kazanie zápieczętował *SkarJedn* 394.

g) *Słowo boże jako narzędzie walki ze złem* [w tym: *czyj* (9): *ai poss* (4), *pron poss* (3), *G sb* (2)] (51) : Miecz ten ci żaden inly nie ieft/ iedno to pismo święte á flowo Boże *Leop* *A3v; Bo Bog á on krol ktory włada tą przepaćią niebem y ziemią/ obiecał go [...] ftrącić go [!] mieczem álbo duchem vft swoich *RejAp* 80v, 24 [6 r.], 24v [2 r.], 25v, 27v, 162 [2 r.].

miecz czego (5): *BibRadz Apoc* 2/16; On ci to miecz frogich á ftrązliwych flow świętych iego *RejAp* [14]v, 26, 27v; *CzechRozm* 240v; *ArtKanc* K11; *WujNT Apoc* 2/16. Cf »miecz ducha«.

W połączeniu szeregowym (1): *Leop* *A3v cf »wziąć miecz «.

W charakterystycznych połączeniach: *miecz słowa* (2), *srogi* (10), *straszliwy*, *ust* (5); *lękać się miecza* (3); *miec miecz* (4), *nieść*, *przyjąć*; *mieczem grozić*, *karać*, *odrażać*, *porazić*, *strącić*, *zwyciężyć*.

Zwroty: »mieczem mordować; miecz pomordował (a. ma pomordować)« [szyk *zmienny*] (1;2): Izaś nie ftyżał iáko ten miecz [tj. *słowo boże*] iuz pomordował wiele thákich niewiernikow Páńkich. *RejAp* 27v, 24v, 26.

»walczyć, wojować mieczem« = *pugnare in gladio PolAnt, Vulg* (5:1): *BibRadz Apoc* 2/16; A tak obacz lie/ boć pewnie przyde prętko/ a będę walczył z nimi mieczem vft swoich. *RejAp* 26, 24v, 27v; *CzechEp* 98; *WujNT Apoc* 2/16.

»miecz [na kogo] wyciągnąć« (1): Miecz swoy ostry ná złościwe/ przykazanie ftrązliwe/ wyciągnął, by ie sobie podbił/ á ku pokucie wżytkie fklonił. *ArtKanc* A13.

»wziąć miecz« = *adsumere gladium Vulg* (2): Tak iáko nas Páweł S: vpomina/ żebyfmy/ ná ten czás gdy ná nas będzie czárt/ y fwiát/ y ciáło walczyć/ á przeciwko nam fzturmować/ wzięli miecz w rękę duchowny/ tarcz też/ y przyłbicę. *Leop* *A3v; *WujNT Eph* 6/17.

»mieczem zabić, zabijany« (1:1): *CzechEp* 48; á mieczem vft swych Pan zábije/ Antykryftá, ktory cię pfuie *ArtKanc* K11.

Wyrażenia: »miecz duchowny, ducha« = *gladius spiritus PolAnt, Vulg* [szyk 4:1] (4:1): *Leop* *A3v; Też przyłbicę zbáwienia przyimićie/ y miecz duchowny/ to ieft/ flowo Boże. *BudNT Eph* 6/17; *CzechEp* 48, 98; *WujNT Eph* 6/17.

»miecz na obie stronie siekący, co z obu stron siecze, z obudwu stron ostry, dwojako zaostrzony, obojętny« = *rhomphaea utraque parte acuta Vulg* (5:1:1:1:1): Przytym nápiż Aniołowi kościoła Pergámeńkiego: Ty rzeczy mowi ten ktory ma miecz obojętny y ostry. *BibRadz Apoc* 2/ 12; *RejAp* 23v, 24 [2 r.], 25, 27v; *RejPos* Ooo5v; *CzechEp* 98; *WujNT Apoc* 2/12.

»miecz ognisty« (1): Słowo Boże miecz ogniŧty. *RejPos* 64 marg.

»miecz ostry« = *gladius acutus Vulg; rhomphaea acuta PolAnt* [szyk 9:5] (14): *RejKupSekl* a7v; *BibRadz Apoc* 2/12; Miecz ostry z vftth Páńkich. *RejAp* 162 marg, [14]v marg, 23v, 24 [2 r.], 25, 162 (10); *RejPos* Ooo5v; *ArtKanc* A13.

»miecz pański, Pana« (4:2): nie lękamy się nic tak frogiego mieczá Pánfkiego/ dáleko nam froszfy ledá kordzik przytępiony fwiátá tego *RejAp* 24v, 24 [3 r.], *Eev*; *NiemObr* 19.

Szereg: »przyłbica i miecz« = *galea et gladius PolAnt*, *Vulg* (2): *BudNT Eph* 6/17; przyłbicę też zbáwienną weźmiecie/ y miecz ducha (ktore ieft fłowo Boże.) *WujNT Eph* 6/17.

h) *Wrogie albo gorszące słowa* (4) : Oto rozmawiaią wfty fwemi/ miecze w wárgach ich/ bo (á) kto słyfzy? *BudBib Ps* 58/7[8]; Słowá ich (áz y fłuchác ftrách człowieká) krwáwé/ Iádowité/ śmiertelné/ wftytko miecze práwé. *KochPs* 85, 91.

Wyrażenie: »miecz ostry« (1): Dufzá moiá w pośrzodku lwow lęzę (miedzy) palęcemi/ (miedzy) fynmi człowieczemi/ zęby ich kopije y ftrzały/ á ięzyk ich miecz oftry [*ut gladius acutus*]. *BudBib Ps* 56/5.

i) *Wykonawca czyichś zamierzeń, czasem nieświadomy swej roli* [czyj] (4) : *BibRadz* I 293c marg; złe to nalienie miedzy inemi Ięczmień/ tákież miedzy Zydy fłuźebnicy Gedeonowi/ nic to inego iedno miecz Gedeonow *BielKron* 50; dufzę moię od okrutného Wyzwól człowieká: człowieká/ który ieft mieczem twoim/ y ma moc z góry. *KochPs* 22.

Wyrażenie: »miecz Boży« (1): káždy pozna/ iákim był przyaciélem Turkom/ ten to miły Luther: nie kazał przeciw nim chrześcijáno^m woyny podnofić/ powiádając iż oni fą miecz Boży *ReszPrz* 44.

j) *Obrońca* (2) :

miecz czego (1): Błogo tobie Izraélu/ kto podobny tobie o ludu zbáwiony przes Iehowę? tarczą pomocy twej/ y mieczem pochwały twej *BudBib Deut* 33/29.

Szereg: »mur i miecz« (1): Bowiem tego przewázni oni dwa fynowie/ To ieft Siemion y Michał/ iák dwa Hektorowie. Murem mocnym y mieczem byli ná Tátary *KolakCath* A4.

k) *Krzyży jako broń przeciw szatanowi* (4) : Bo gdy się tak [znakiem krzyża] żegnác będziefz/ złęknie się ciebie Czárt [...]. Bo gdy mimo fzubienicę idziem/ lękamy się: tofz cierpi Dyabeł/ gdy ten miecz vyrzy/ ktorym sílá iego ftrarta ieft. Niewftydźze się krzyżá/ áby się ciebie Chryftus niewftydził. *SkarŻyw* 92; Krzyfz S. miecz Goliafzow. *SkarŻyw* 398 marg, 398 [2 r.].

2. praw. Linia męska (6) :

Wyrażenia przyimkowe: »za mieczem« (1):

~ *W przeciwstawieniu*: »za mieczem ... za brzuchem« (1): Dzielił się Kukułczy fyn gniazdem y obłowem Z fynami cnego łóżá: Y był brátem nowym; Iż go mátká doftála/ z onym dawnym Kumem: Ziáwił się miedzy dziećmi drugimi Polthumem. A ták/ nie zá mieczem fzy dobrá/ lecz zá brzuchem *KlonWor* 63. ~

»po mieczu« (5): *StryjKron* 270; tedy tegóz domu krewni po mieczu mimo włáfné dźiówki dźiedzictwo pośięgác máią *SarnStat* 1030.

~ *W przeciwstawieniach*: »po mieczu ... po wrzecie (2), po kądzieli« (3): A s tád że też bękárci wedle Práwá Mieyfkiego máią krewne/ ále po wrzecie nie po mieczu/ to ieft/ krewne s ftrony mátki/ nie s ftrony oycá. *GroicPorz* ff, ff2v; A tu iufz z Herbu Kolumnow Xięftwo Zmodźkie y Litewskie przeniosło się po mieczu do Kitauruffow/ áczkolwiek po kądzieli/ to ieft/ po Poiácie Kiernuffownie trwały Kolumny przy Kitaurufie *StryjKron* 270. ~

3. *Architraw, belka spoczywająca na kapitelach kolumn i łącząca je (1)* : Epistilium, dicitur quod ponitur in capite columnae superius, capitellum, myecz sklyepovy *BartBydg* 51.

4. zool. *Xiphias gladius L. (Rost); miecznik, ryba z rodziny miecznikowatych (Xiphiidae) żyjąca głównie w morzach ciepłych (1)* : Gladius. Miecz, ta riba ieft rzeczona/ iże ma nos iako miecz oftri *FalZioł* IV 35d.

Synonim: 4. włoczeń.

Cf **MIEKOWSKO**

MM